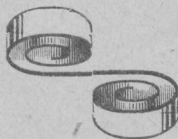

Zühjale maale.

Jakob Liiw'i

Wiiejärguline näitemäng.

TARTUS.

Trükitud Hermann'i trükikoja kulu ja kirjadega.

Zühjale maale.

Jakob Liiw'i

Wiiejärguline näitemäng.

Tartus.

Trükitud Hermann'i trükikoja kulu ja kirjadega.

894.545-2

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

2
9

E 11906

Iga korra etenduse päält on selle näitemängu eest Hermann'i trükikoja 3 rbl. maksta. Ilma selle mak-
suta on ettekandmine keelatud.

Osalised.

Koidu Toomas, talu peremees.

Madli, tema naene.

Anna ja Leena, nende tütred.

Tuisu Tõnu, Leena mees, mõisa wäljawaht.

Raba Rein, mõisa rehepapp.

Kõrwe Kustas, }

Kalmu Jüri, }

Laksi Tõnis, }

} talu peremehed.

Sõra Andres, mölder.

Wainupää Juh an, noor saunamees.

Jüri Sips oh, mõisa opmann.

Willem Mä gi, mõisa kirjutaja.

K ai, opmanni tüdruk.

Wiru Mikk, maa-kuulaja.

Aru Anu, lesk naene.

Kusti ja Ats, tema lapsed.

Kusma Kadri, küla kaartimoor.

Tolga Mart, endine peremees.

Kilter, endine Mulgimaa karjane.

Aeg: pärast Kriimi sõda.

Esimehe järk.

(Külawainul aia najal seisawad keskealised mehed: Koidu Toomas, Kõrwe Kustas, Kalmu Jüri ja wanarauk Laksi Tõnis.)

Esimehe etendus.

Koidu Toomas. Tänu Jumalale, et ometi mitme aasta järele rukis natukene on kaswanud.

Kalmu Jüri. Ei wõi laita.

Laksi Tõnis. Taewa Isa on armuline.

Kõrwe Kustas. Kui haganatest jatku wõtta, siis wõib ilusaste üle-talwe elada, kuni kewadel magari uks lahti tehakse.

Koidu Toomas. Puhha õige.

Laksi Tõnis. Rukis on halja wõitu, aga meie peaksime juba homme päew leikama hakkama.

Kõrwe Kustas. Pidage ikka kinni! Kuhu te' jooksete? On ikka tõsi, kui inimesel see wa' keskpaike lagede, siis ka pää tühi on; unustab kohe ära, kes ta on, ehk kus ta elab.

Koidu Toomas. Puhha õige, ei maksa wilja haljalt ära rikkuda.

Kõrwe Kustas. Äрге ajage hobusega sandile selga! Mõelge ikka selle peale, et mõisa põld alles latwa liigutab.

Kalmu Jüri. Eks ta ole... Wahest rõõmsa meelega unusta ära, kes sa oled ja mis sa teed.

Laksi Tõnis. Kui mõis veel leikama ei hakka, siis ehk lubab opmann meile enne oma wiljanatukest ära korjata.

Kalmu Jüri. Palume teda.

Kõrwe Kustas. Millal ta enne meie palwet on kuulnud?

Laksi Tõnis. Ta on ju ristiinimene.

Kõrwe Kustas. Seda nõutakse meie käest. Meie peame ristiinimesed olema, aga mitte nemad sääl. Nemad saavad muidugi õndsaks. Meie palume ja paastume ju nende eest.

Laksi Tõnis. Ta peaks ometi natukenegi aru saama. Saab wili ühtaegu walmis, kutsutakse meid mõisa põllule. jääwad oma wilja-oksakesed tuule tustida. Jumal on kord meie wastu armuline olnud, oh, kui ka nemad seda oleksiwad!

Koidu Toomas. Puha õige. Eks meile oleks ka korraks armu tarwis. Hirmu all oleme küll juba kaua olnud.

Kõrwe Kustas. Noh, waadake, armuõpetuse kuulutaja juba tuleb mõisa poolt. Palweraamat walgub juba mulgi pihus.

Laksi Tõnis. Eks olegi kilter.

Koidu Toomas, Tema neh! Puha õige Tema . . .

Kõrwe Kustas. Kus hunti hurjutatakse, seal ta wa' riiwatu ka on. Küsi nüüd veel luba, — palu wõi wannu, üks kama kõik! Endine Mulgimaa karjane, aga nüüd oskab ka juba nina püsti hoida. Mõisa kaewust wett joonud.

Kalmu Jüri. Mis sääl muud ikka on, kui leiku käsk.

Laksi Tõnis. Wana lugu . . . Kuni mõisa rukis leigatud, on oma põllul tühjad kõrred kõhisemas.
(Kilter tuleb juurde.)

Teine etendus.

Kilter. Endised.

Kilter. (Koputab kepiga vastu aeda.) Hommen hommuku olgu egaüits kige peregä mõisa nurmel rügä löikaman! Saate aru?... Hommuku wara!...

Kõrwe Kustas. Eks ma ütelnud teile, mehed! Laksi Tõnis. Kõnelesime siin praegu, et mõis wahest weel leikama ei hakka, ja nõnda saame enne omad rukki ladwakesed põllult ära koristada. Nälg sunnib ka oma jagu...

Kilter. Kui mõisa nurm kogutu, sõs om teil aiga küllalt oma willä koristada! Wõi nemä tahawe waremb!...

Kõrwe Kustas. Kui aga siis omal enam midagi koristada ei ole.

Kilter. Kas mõis seda küsib? Kaege, et iga üits, kes sirpi liigutada jõwwab, hommen töö! om!

Koidu Toomas. Puha õige! Ega mõisa käsu vastu panna ei tohi!

Kilter. Opmanni-saks käsk kohtu-massu kotid, köied ja looma-lõad puudumata ärä tuua! Meil om kotte warsti waja. Pange ka wankred aigsasti walmis! Tulewal nädalal lähete willäwooriga linna! Wana wili tarwis eest ära wiia, muidu ei ole uuel ruumi.

Laksi Tõnis. Kust meie nüüd kotid ja köied wõtame, kui kahel aastal peotäit linu ei ole saanud?

Kõrwe Kustas. Nendel wilja nõnda palju, et ei tea kuhu mahutada, aga meie peame haganaid sööma!

Kalmu Jüri. Eks ta ole... Kellel on, sellele antakse...

Kõrwe Kustas. Lori! Kes annab!? Meie anname!... See on meie higi, mis nende salwedesse kokku woolab!

Kilter. Küllap uute kotuste pääl sööte puhast leiba.

Laksi Tõnis. Uute kohtade pääl?!...

Koidu Toomas. Kust me need uued kohad saame?

Kilter. Teie ei täägi weel?! Küla lahutetas ära ja nurmed wõetas mõisa külge. Teie saade kik uued kotused ja wastsed nurmed;

Kõrwe Kustas. No seda ei saa!

Kilter. See ei ole minu asi kõnelda, aga parun om niisugutse laani opmanni saksale ette pannu.

Koidu Toomas. Kas nüüd pole pagan lahti!

Kõrwe Kustas. Kurat! Tulgu keegi minu maja lahutama, teri-kirwega lähen wastu!

Koidu Toomas. (hoiatades) Kustas!...

Kilter. Hoia ennast!... Sia oled ikka liigã terane! Susi ja saksa peame egaüits pelgãmã... Muidu ei saa ju ilman ära elãdã.

Kõrwe Kustas. Mis siis weel? Roomama hakkan wist?

Kilter. (Lõõb wastu aeda). Hommuku wara olgu egaüits oma perega latsin! Jumalaga! (Lãheb).

Kolmas etendus.

Endised.

Kõrwe Kustas. Kuulsite, missugust laulu nüüd lauldi! Wiimane salm oli ootamata uudis.

Koidu Toomas. Puhã õige. Elu lãheb weel kibedamaks!

Laksi Tõnis. Midagi uudist on tulemas. Meiega nagu otsitakse pahandust Tãnawu on mõni lina-ladwakene põllul nãha. ja nüüd ta sõge ei kannata, kuni sügisel kottisid ja kõisi wõiksime teha!

Kõrwe Kustas. Pääwari aetakse ka laiali ;
järe tuule-taewa alla!

Koidu Toomas. Wahest ei maksa kiltri
juttu uskuda. Ega meie hää parun seda ei tee...

Kõrwe Kustas. Hää parun!... Kas teistes
waldades ei ole küllalt juba külasid lõhutud, inimesi
soodesse ja metsadesse pillutatud? Nendel hää parun...
Missugune neist hää on?

Kalmu Jüri. Eks me kuule, missugust laulu
parun Riias Tolga-isale laulab.

Kõrwe Kustas. Säält ei ole midagi hääd
oodata!

Laksi Tõnis. Keda siis... Korjame jälle
üksgi wiiskümmend muna ja sugu wõid kokku...
Sinul, Toomas, on aias mõned mesipuud; wõta natukene
wärskeid kärgi wälja ja lähme wanapaksu jutule.

Koidu Toomas. Puha õige, — ega parata
ei ole!...

Kõrwe Kustas. Kohtumaksu-käsk ju selle-
pärast antigi, et tahab teine jälle midagi silmade wa-
hele saada. Mõisast ei oska ta weel niipalju warastada,
et paks kõht täis saaks, imeb ka meie paremad suu-
täied ära.

Laksi Tõnis. Ootame ikka oma elu korra
paranemist, aga nüüd tahetakse weel pesagi laiali ajada.
Enne Krimmi sõda oliwad ajad palju paremad...
Töowõimulised mehed wiidi sõtta; nüüdsed näljaaastad
pigistawad oma korda; mõisa töö läheb kibedamaks
ja sundijad tigidamaks, — ei anta enam aega oma
põldude pääle mõteldagi. Waesus ja alastus kipuwad
wägisi kätte. Ei suuda kohe enam teomeest ja waimu
aasta otsa mõisas pidada. Mis sa enam neile leiwa-
kotiks paned ehk oled. Õnnetu maa ja õnnetu rah-
was, muud midagi!

Koidu Toomas. Puha õige.

Kõrwe Kustas. Sina, Laksi-isa, räägid paranemisest! Wa tühje niine puidgi ei anta enam metsast, mille koorest tööinimestele wiisud jalga teeks. Muust asjast ei maksa rääkidagi. (Punga Andres ja Wainupää Juhan tulewad meeste poole).

Neljas etendus.

Punga Andres. Wainupää Juhan. Endised.

Punga Andres. Jõuudu naabritele! Mis nõu te nüüd siin peate? (Hakkab piipu toppima).

Laksi Tõnis. Keda siis, möldri-papa, eks me kurda ka oma wiletsa elu üle. Anti praegu käsk, mine mõisa wäljale leikama ja jäta oma wili tuule tal-lata.

Kõrwe Kustas. Pääwarju tahawad ka lai-ali ajada! Külade lõhkumise töö hakkab ka meie wallas peale!

Kalmu Jüri. Wii kohtumaksu köied ja ko tid ka ära. — Kust neid nüüd wõtta?

Punga Andres. Ega kohtumaksu wastu panna ei tohi; selle peate ikka ära tasuma! Kohut on meile igale ühele tarwis.

Koidu Toomas. Kanamunad, wõisuutäis-ehk mis kodust wähegi leiad, wii kõik opmannile kos-tiks, — muidu enam elada ei saa!

Laksi Tõnis. Mis see olgu praegu? . . . Igal kohtupäewal kostab mõisatallist nagu seatapmise kisa, kui inimesi peksetakse. Kas see on mõni kohus? Millal meie põli peaks küll paranema?!

Kõrwe Kustas. Naisi ja tütreid ei tohi ka enam mõisa tööle saata, wanapaks ja pulgajunkrud sööksiwad nad silmadega ära.

Kalmu Jüri. Ega meie kurtmine asja ei paranda. Räägi parem, möldri wana, midagi nudist meelelahutuseks. Käib ju weskis palju rahwast koos.

Punga Andres. Ei ole midagi iseäralikku kuulda.

Kalmu Jüri. Räägiti, et nähtud mehi punase lippudega tee pääl hulkumas, -- ei tea ehk on ju hingemaa mõõtjad väljas.

Punga Andres. Ah jah! Punasoos ajab maamõõtja sihtisid. Mõis tahab sinna kraawisid leikama hakata, et sood põlluks teha.

Kõrwe Kustas. Saate nüüd aru, mehed, mis kilter rääkis? Säält tulewad meile need uued kotused.

Koidu Toomas. Siis hakkawad ikka tõesti küla laiali ajama?!

Laksi Tõnis. Mis säääl weel kahelda

Wainupää Juhann. Siis wõiks ju wastu hakata.

Laksi Tõnis. O, pojukene, küll mõisa metsas wastuhakkajate tarwis kaski on!

Punga Andres. Wähe on neid mehi, keda opmann oma käega on löönud, aga kubjas ja kilter, waata need on timukad! Ega waimutüdrukud muidu ei laula:

„Kubjas, kilter, wahimees,
Need on põrgus kõige ees
Esimesed katla sees

Kõrwe Kustas. Kelle käsu peale see kõik sünnib? Opmann seisab lööja kõrwal, kõngutab iga löögi juures pääd ja hüüab: „Anna hästi! Tõmba koerale! muidu saad ise!“ Küll me teda tunneme . . .

Laksi Tõnis. Elaks parun ise mõisas, oleks wahest teine asi.

Kõrwe Kustas. Ega ronk rongas silma noki.

Wainupää Juhann, Küllap ikka kergitust ja õigust mõnesgi asjas saaks, aga meist ei ole nõudjat.

Laksi Tõnis. Sina, Juhann, oled alles poisikene, ei tea päewi, mis meie oleme läbi elanud! Kõik

teed on ära katsutud. Taga-walla rahwas läks wene usku, et hingemaad saada. aga wõta näpust! Lubati ikka, lubati, aga kas saksad lasksiwad anda. Waene Tolga Mart, kes rahwast hingemaa tarwis üles kirjutas, wiidi raudus Riiga ja lasti pärast Pühajärwel läbi lipu. Oleks mehike Siberisse saadetud, aga wist wenepapp aitas. Tuli teine siis koju, pool pääd paljaks aetud . . . Waata, nõua õigust! . . .

Punga Andres. Mis sa wanu haawu enam osatad! Mida enam inimene paha asju unustada suudab, seda rahulikumalt wõib ta elada.

Wainupää Juhana. Juba paar nädalat ei ole enam wana Tolgat näha olnud. Ei tea, kus ta peaks olema?

Laksi Tõnis. Mis sa, poeg, temast küsid! Temal on omad asjad toimetada. Kaswage ja saage kõik Mardi sarnaseks mehiks, küll siis ükskord rohkem suudate oma elu parandamiseks ära teha, kui meie tegime. (Raba Rein ja Tuisu Tõnu tulewad).

Wiies etendus.

Raba Rein. Tuisu Tõnu. Endised-

Raba Rein. Noh, wallamehed, ei ole aega enam aegutada! Kas teate ka?

Koidu Toomas. Mis siis? . . . Kas sõda tulemas wõi?

Tuisu Tõnu. Ega muudel kui sinul, oma wanamooriga.

Laksi Tõnis. Ega ometi Talga Mardil midagi õnnetust ole juhtunud? jääbgi juba teine liiga kauaks. . . Süda kohe raske . . .

Tuisu Tõnu. Wirumaa rahwas hakkab ära tühjale maale minema!

Raba Rein. Samarasse! . . . Kapkaasi! . . .

Punga Andres. (heidab käega) Asjata katse! . .

Kalmu Jüri. Wõi ära tühjale maale!

Punga Andres. (piipu suust ära wõttes) Rumalad inimesed! Mis nad sealt otsima lähewad?

Tuisu Tõnu. Keda muud kui hingemaad.

Kalmu Jüri. Keda pagan meiegi siin tukume! Lähme ka, ehk saame kord waesusest ja mõisa orjusest lahti.

Koidu Toomas. Puha õige. Kui aga hingemaa siin ka warsti tuleb, siis teeme endale kahju!

Wainupää Juhana. Ega ta siingi tulemata jae. Sina oled jõumes, wõid waadata, kuidas lood lähewad.

Punga Andres. Naeste lori! Päris naeste lori!

Kalmu Jüri. Meie wanemate wanemad on hingemaad oodanud, aga kus ta on!

Koidu Toomas. Puha õige! . . .

Kõrwe Kustas. Eks ta ka ikka tuleks, aga kuhu kostab meie kaebtus? Jumal kõrgel, keiser kaugel, ja saksad panewad tee igalt poolt kinni, et niuksatadagi ei saa! . . .

Tuisu Tõnu. Wirumaa mehed on hoopis teisest taignast, kui meie. Nad on juba saadikud Samarasse saatnud, kust tarwilisel korral kuni Kapkaasi lähewad.

Raba Rein. Wirumehed jätawad siinse raudahju maha ja on warsti igatsetud hingemaa pärijad. Meie tukume aga siin.

Kõrwe Kustas. See on küll ainus pääsemise-tee.

Punga Andres. Kuda see maa sääl tühjaks on jäänud?

Tuisu Tõnu. Mine aja nüüd seda taga! Ju sääl ikkõ mõni sõda on olnud.

Wainupää Juhana. Sina, Laksi isa, seisad wagusi ja ei räägi sõnagi?

K a l m u J ü r i. Ütle, mis sina ära minemisest arwad?

L a k s i T õ n i s. Armas on igal inimesel tema sündimiskoht ja kodukolle ja sellest lahkumine raske, aga kui elu ikka liig kibedaks tehtakse, siis kaob kodupaiga armastus ja kõik . . . Ma olen hingemaa ootamisega wanaks ja halliks läinud, aga ta jäi tulemata. Nüüd olen ma walmis kas wõi teisele poole ilma äärde minema, kui silmad weel enne surma hingemaad peak, siwad nägema!

K o i d u T o o m a s. Puha õige! Küll on see sõnahingemaa armas kuulda.

P u n g a A n d r e s. Kuule, Laksi peremees, mis hingemaad meil weel tarwis on? Meie oleme juba wanad mehed. Kui meil kaks kätt rinna pääl, siis on meil hingemaa käes. Kes juba siin elada ei saa, mis peab see siis weel tühjal maal tegema hakkama. --- Koidu peremees, meie arutame asja õhtul edasi. Meil on Juhaniga teine tee ees.

K õ r w e K u s t a s. (sirutab käed walja). Usu, Andres, need käed ja pihad, mis wõõra põllu pääl ja kepi hoopide all ei ole wõibunud, ei wõibu oma töö juures ialgi. Oma põllul tehtud töö eest põgeneb nälg jäädawal minema.

L a k s i T õ n i s. Ei mõista mõtelda, kui hää säääl oleks elada, kus saksu ei ole. Ei saa kohe aru, mikspärast Jumal niisuguseid inimesi on loonud, kes tööd ei tee ja teiste waewast elawad.

P u n g a A n d r e s. Kes siin kahaneb, ei kosu säääl ka mitte.

T u i s u T õ n u. Mis Andresel wiga rääkida. Oled sa ka ial tühja kõhtu kannatanud, wõi tead, mis mõisa töö on? Istud weskis kolu ääre pääl ja wõtad matt.

R a b a R e i n. Nähes ikka kolust, aga nägemata kotist.

Punga Andres. Mis sealt wõtta on? Kes teist ka õiget wilja weskile toob? Ma pean kolu ääres istudes pulgaga haganaid alla ajama, et need weski silma kinni ei jää. Külameeste wili on niisugune, mida ilma kotita ohelikuga selga wõib wõtta ja weskile wiia. (Naerab).

Kalmu Jüri. Sina naerad, Andres? Sina —

Laksi Tõnis. Ei maksa meie wiletsusega nalja teha. Sinul ja sinu lastel pubas walge leib, nagu Jumala päewakene, aga meie lastel tulewad silmist neelamise ajal pisarad wälja, kui karedad haganad kurgust alla lähewad.

Oo, Andres, wend!... Küll on raske oma libaste laste nägudel naljajälgi näha! Nüüd tahetakse meie higiga wäetatud põllulapikesed ka mõisa külge wõtta, — pääwarjud laiali ajada, meid naeste ja lastega metsadesse ja soodesse paigutada.

Kalmu Jüri. Hakkame ka tühjale maale minema!

Kõrwe Kustas. Kust teie, Rein ja Tõnu, Wirumaa rahwa äraminemise nõuu kuulsite?

Tuisu Tõnu. Kust kuulsime... Kes laiemalt käib, eks see ka midagi kuule. (Waatab ringi.)

Kõrwe Kustas. No räägi ikka, räägi!... Ega meie seas wist äraandjaid ei ole.

Tuisu Tõnu. Meie käisime Reinuga kirikus ja saime kõrtsi juures ühe Wirumaa mehega kokku, kes just sellepärast siia tulnud, et meie rahwast tühjale maale kirjutada. Ta käskis inimestele rääkida ja neid kuhugile kokku kutsuda, ja lubas ise ka koosolekule tulla.

Kõrwe Kustas. Miks ta nüüd kohe siia ei tulnud?

Rabä Rein. Kardab teine saksu, ja eks see ole ka õige! Küll need niisuguse mehe prii küüdiga Siberisse saadaksiwad!

Tuisu Tõnu. On üks pagana mees, see wirulane! Kuula nagu imet, mis ta tühjast maast räägib.

Raba Rein. Ta olla Krimmi sõjas olnud, pärast sõda ühe kindrali poisina kindraliga ühes koos Saratohwi, Samara ja Kapkaasi otsast otsani läbi käinud. Kindral näidanud temale ka seda mäge, mille külge wana õelus, nagu paha sõnn, ahelatega olnud kinni seotud.

Kalmu Jüri. Kas ta kohe kuradit ennast näinud?

Raba Rein. Teda ennast küll mitte, — ta asuda pilwetes, aga ahelaid näinud ta küll.

Koidu Toomas. Küll need wõiwad aga jämedad olla!

Tuisu Tõnu. Külap sinu wanamoor ikka katki kisuks.

Koidu Toomas. Kas jälle?...

Punga Andres. See on nüüd täis naiste lori! Kusma Kadri wõib sarnast juttu ajada.

Wainupää Juhan. See wirulane näib aga isegi hää hambamees olema!

Punga Andres. Petis!... Piiblis ei ole sellest sõnagi räägitud, ja ometi olen ma piibli kolmele korrale otsast otsani läbi lugenud.

Kõrwe Kustas. Näe, kuhu tema jälle läheb! Kas kõik asjad seisawad piiblis?

Raba Rein. Tema luges piibli läbi! Lori!

Laksi Tõnis. Andres on kirjamees...

Punga Andres. Mina ei saa aru, miks just Rein tühjale maale kipub? Ega rehehiired ilmasgi nälga ei sure.

Raba Rein. Ei ole ka mõisa kassid säälnälga surnud, kus aida ukse sisse augud on tehtud.

Kalmu Jüri. Sellel ajal on ikka tõsi taga, kui ju leiwamehed tühjale maale minema hakkawad.

Wainupää Juhan Reinu minek on rumalus.
Koidu Toomas. Puha õige!

Wainupää Juhan. Ka Koidu rahwal on ikka leib majas ja leiwa eest ei pruugiks kellegil põgeneda.

Raba Rein. Teie teate... Küsige esiti kord, kui palju ma selle leiwa-suutäie eest peksa saan? Enne rehtede algust laseb opmann mulle keretäie anda, et ma ei warasta. Juhtun wahest kaebama, et leib otsas on, siis laseb ta mind selle eest witsutada, et ma warastada ei oska. Wiisin kord kotiga rehe juurest rukkid. Õnnetuseks oli koti sopp natukene katki, kust rukkid tee pääle pudenesiwad. Nende kaudu tuli opmann minu sauna juurde ja lõhmis säääl mu naese näo tuliseks, et ta ei wiitsiwat kotti kinni nõeluda... Kohtus, kus mulle kolmkümmend hoopu mõisteti, hirwitas ta, et ma enesele paremat kotti ei muretse. Nahatäis soolati naljaga sisse!... Peksa, kurat, kui peksuma oled hakkanud, aga ära hirwita säääl juures! Tühjale maale, mehed, tühjale maale!... Lähme kõik! Hakaku siis ise tööle, kui tahab; lase siis õige wilistab!

Koidu Toomas. Puha õige...

Kõrwe Kustas. Wangikoja uks läheb wallali! Häda iga ühele, kes uue elu koitu ei aima.

Laksi Tõnis. Minugi wana süda hakkab äraminemise nõuu kuuldes uuesti elama ja poolest kustunud silmad kaugusest pääsemise teed otsima.

Punga Andres. Mina ütlen, sellest nõuust ei tule teil midagi!

Kõrwe Kustas. Ei tea miks? See puutub wist sinu leiwaisasse!

Punga Andres. Mis leiwaisa ta mulle paremini on? Mõtelge teie müüte oma waranduse natukese ära ja saate selle rahaga waewalt sinna, aga mis säääl tühja kätega tegema hakkate?

R a b a R e i n. Ei ole tarwis karta, Andres . . . Kroonu poolt antakse asujatele wili, lehmad, hobused ja kõik, mis tarwis on. Liha poolist olla säääl küll, metssead jookswat nagu põdrad mööda metsa — muud kui tapa ja söö . . .

P u n g a A n d r e s. Ah, ah, haa! . . . Rein on seniajani ainult hiiri mööda rehe nurkasi taga ajanud ja nüüd teab metssigade püüdmisest midagi rääkida! . .

T u i s u T õ n u. Ega hiirtest weskisgi puudust ole.

R a b a R e i n. Mõisa aidas on nad õige rammusad. Mõned käiwad säääl kahe jala pääl.

P u n g a A n d r e s. Lähme, Juhan! Meil on täna wähe aega! Nägemiseni, Koidu isa! . . . Meie saame weel kokku. (Lähewal).

Kuues etendus.

E n d i s e d.

L a k s i T õ n i s. Minul seisab ikka see maa meeles, kus saksu, orjust, ega mõisa sundijaid ei ole.

K a l m u J ü r i. Ega meie silmad seda näha saa.

K o i d u T o o m a s. Puha õige.

T u i s u T õ n u. See ei ole mitte puha õige. Kui ära lähme, siis näeme.

K a l m u J ü r i. Küllap sakstel soldatid on, kellega kõik teed kinni panewad.

R a b a R e i n. Kui rahwas korruga minema hakkab, mis nad siis ikka teha wõiwad . . .

K õ r w e K u s t a s. Tohoo hullu! Ega siis niisugune asi ilma keisri teadmata ei sünni . . .

R a b a R e i n. Eks Wirumaal ole saksu küll, aga rahwas läheb ikka minema.

K a l m u J ü r i. See on ju wana Tolga Mart, kes sääält tuleb.

K o i d u T o o m a s. Tema neh! . . .

K õ r w e K u s t a s. Tema, mis tema.

(Mart tuleb juurde).

Seitsmes etendus.

Tolga Mart. Endised.

Tolga Mart. Noh, pojad, kohe wainu pääl? Jõudu kah jutule!

Kalmu Jüri. Jõudu waja! Tule aga kohe oma nõuu ja jõuuga meile appi.

Laksi Tõnis (wõtab Mardi pääst mütsi ära). Ma waatan, kas sul jälle pool pääd paljaks on aetud. Jumal tänatud, asi läks wist hästi! Juuksed on kõik alles.

Kõrwe Kustas. Kas paruniga kokku said?

Tolga Mart. Sain. Oli õige lahke. Prouale on paari päewa eest poeg sündinud.

Kõrwe Kustas. Jälle üks juures . . .

Laksi Tõnis. Meil on selle aja sees suuri muudatusi kuulda.

Tuisu Tõnu. Rahwas hakkab ära tühjale maale minema.

Kõrwe Kustas. Kapkaasi . . .

Raba Rein. Teie ei tea isegi! . . Saamarasse lähewad!

Tolga Mart. Mõisa-mehed siin ja teie räägite!

Tuisu Tõnu. Ei pruugi mõisa-mehi karta! Ühes oleme kannatanud, ühes tahame ka ära minna, — kõik, wiimane kui üks! Ühes läheme, mehed, ühes! Ühinemises seisab meie pääsemine!

Raba Rein. Tühja walla ja mõisa peawad warsti eest leidma!

Koidu Toomas. Ei maksa kohe suurt kära teha! Salajas peame oma nõuu pidama. Puha õige, salajas . . .

Tuisu Tõnu. Katsu oma wanamoori suu kinni sulguda! Saab see haisu ninasse, siis on ta warsti, keel õlal, mõisas kolamas.

Koidu Toomas. Mis sa, Tõnu, mind iga sõna juures nagu koer pured? Puhha õige, nagu koer... Ei lase suud lahti teha.

Tuisu Tõnu. Pai tegema pean wist? Oota!... Kuule, Mart, asi on juba nõnda kaugele joones, et täna õhtul üks Wirumaa saadik meid üles kirjutama tuleb!

Raba Rein. Nüüd kirjutame ja talwel tuhknai Saamarasse!

Tolga Mart. Kaaluge enne kaupa, kui wastu wõtate! Kui siin elu natukenegi paraneb, siis wõiks weel ümber waadata. Hõlpsam on wana tuleasemele endiste tuletukkidega tuld teha, kui uut otsima minna. Paranemise lootust on.

Kõrwe Kustas. Aga mis siis, kui wanad tükid kõik laiali loobitakse? Meie küla aetakse laiali ja põllud wõetakse mõisa külge. Opmann on selle plaani parunile ette pannud... Räägi meile, mis sa ka Riias kuulsid?

Tolga Mart. Mis ma kuulsin... Niipalju wõin ütelda, et opmannist warsti lahti oleme.

Tuisu Tõnu. Kas see, kes asemele tuleb, parem on?!... Hullem weel, wõib olla mitu korda hullem! Ärge tühja lootustega endid petke! Hundist ei saa ialgi karjakrantsile pooleterameest!

(Kusma Kadri tuleb.)

Kaheksas etendus.

Endised ja Kusma Kadri.

Kusma Kadri. (puuduwate hammaste pärast susinal rääkides). Tere õhtupoolikust, külamehed! Mis te siin muretsete? Eks ta ole... Nojah, kurwad ajad, kurwad ajad jälle tulemas! Kes niisugusel ajal wõib rõõmus olla?

Kõrwe Kustas. Mis kurbe aegasid sina. Kusma-eit, meile kuulutad?

Kusma Kadri. Keda siis . . . Sõda ikka, sõda, waderipojakesed! Ootasite ikka, ootasite hingemaad tulema, aga eks wiida jälle mõnedgi mehepojad werise adraga waenupõldu kündma. Jumala ristikene igamehe juures — isa-ema pojakesed!

Kõrwe Kustas. Mis sa padrad, wana tatra weski!

Koidu Toomas. Millal see sõda siis tuleb?

Tuisu Tõnu. Sina sõdid ju oma wanamooriga igapäew. Kust ta siis weel tuleb?

Koidu Toomas (tusa). Jälle . . . Puha õige, nagu hammustab! —

Kusma Kadri. Ei lõpe enam werised päewad! Nüüd tulewad Türgi ja Taterlase kuningad meie kuninga wastu sõdima! Eks te ole kuulnud, et Rootsi kuningale poeg sündinud, kellel mõlemad käed küünarnukist saadik werised olla? Kui see meheks kaswab, siis wõidab ta kõik ilma ära. Mina küll seda ei näe! Mul jalg hauas, teine haua ääre pääl, aga küll te näete, waderipojakesed! Kohe mõlemad käed werised teisel! . .

Laksi Tõnis. Alati tead ikka sina, Kadri, mis teised ei tea!

Kusma Kadri. Sabaga-täht, sabaga-täht on taewas, waderipojakesed! Ega see hääd ei tähenda — ei tähenda hääd, mehikesed! Suur saba, nagu hagu teisel taga! Werewalamine, werewalamine on tulemas! Eks enne Krimmi sõda olnud jälle sabaga-täht taewas? Suur saba teisel —

Tuisu Tõnu. Sina kasi külasse ja katsu, kuidas küla tüdrukuid ja poissa saad paari panna, aga ära tule meeste hulka lobisema! Mis käkisõtkuujaid oma weriste kätega sa siin seletad! Katsu, kui wõtan käpast kinni ja wiskan su siit minema — wana nõid! . . . Mine, Juhani ja Anna kaup on sul alles pooleli! . . .

Kusma Kadri. Hust, mis sa haugud! Näe, Koidu Tooma wäimees häheb õige ninakaks! Ei tea

kus aja taga oleksid wedelenud nagu wanapoiisi-ots' aga näe, mina ikka toimetasin, et peretütre omale nae seks said! Koer senikaua mäletab, kuni suu märg on! Nüüd wanainimest õige pilkama!....

Koidu Toomas. Puha õige!

Tuisu Tõnu. Teine paras mul jälle sääl...

Kusma Kadri. Kes wanainimese juttu usub! Matakse silmad, et enam seda õnnetust ei näeks! Ega sabaga-täht muidu taewas ei ole. Suur saba teisel taga!..

Tuisu Tõnu. Wõtaks lugu! Nüüd ei saa enam midagi rääkida! Küla poolt tuleb Aru Anu ka weel. Kes pagan need wabad-naesed ja wanad tüdrukud nüüd meie kaela on saatnud? (Anu tuleb nuttes ja silmi pühkides.)

Üheksas etendus.

Anu ja endised.

Laksi Tõnis. Mis sa nutad, Anu? Mis sul wiga?

Aru Anu. Mis ma nutan wõi nutmata. Möldre Andrese lehmad jooksnud kiiliga mõisa wälja nurgast läbi. Opmann käskis Atsi mõisa tuua. Wii nüüd laps mõisa talli tappa..

Tuisu Tõnu. Kuulete nüüd, mehed! Kaua peame meie siin waewlema? Juba lapsi hakkawad kraapima! Kutsume kõik külamehed kokku nõuu pidama! Kas meie mehed ei ole, wõi mis?

Aru Ann. Aidake, jah nõuu pidada, kallid inimesed, kuidas laps nuhtlusest pääseks! Wigaseks peksawad mõisas teise! Ongi niisugune arg loomakene teine.

Kusma Kadri. Mis sa, Anu, hädaldad? Eks lastele ole wahest witsahirmu tarwis. Kaswawad teised muidugi ilma isata üles nagu metsaloomad. Mis sa arwad neist sedawiisi saama? Ennäe nüüd!

A r u A n n. Pea sina, wana nõid, suu kinni! Ei tea, mis tema lastekaswatamisest teab! Oled mõne üles kaswatanud wõi? Üks ainus wärdjas on sul olnud ilmas, mine tea, kuida seegi otsa sai!

K u s m a K a d r i. Hust, ära haugu! Näe, olen ikka sakstele meele järele ja igale ühele! Peaks opmann Atsi naha hästi tulseks tegema, küll su oma lõuad siis koomale jääwad! Ennäe, niisugune! . . .

A r u A n n. Kes sinu möga tahab kuulata! Lähen, palun Möldri Andrest, et läheks lapse pärast opmanni palwele. (Läheb).

K u s m a K a d r i. (järele minnes). Ennäe raibet! Tema minu noorepõlwe asju weel mulle ette wiskama. Kas sa näed? . . .

Kümnes etendus.

Endised.

K a l m u J ü r i. Nüüd wõime jälle nõuu pidada.

K õ r w e K u s t a s. Mis pagana nõuu sa weel pead? Mõisa jahikoerad on ju kõik lahti lastud. Waadake! . . .

R a b a R e i n. See on ju mõisa pulgajunkur, kes säält tuleb.

T u i s u T õ n u. Kes iema, kuradi, siia ajas! Peab wist minema hakkama.

K o i d u T o o m a s. Ei tea, kui õige temale oma nõuu awaldaksime! Ta on meie wastu wahest nii sõbralik.

T u i s u T õ n u. Ta wõib sinu tütarte wastu küll sõbralik olla, aga meid pureb ta niisamati, kui kõik teised mõisa koerad.

K o i d u T o o m a s. Tohoh! Ära ikka ninasse karga!

L a k s i T õ n i s. Mis sa, Mart, arwad, kas ootame ära, kuni kirjutaja meie juurde jõuab, wõi läheme laiali?

Tolga Mart. Ega need lambad karjamaal rammusaks lähe, kes iga krõbina eest metsa jooksewad. Siisgi on parem, kui meie igaüks oma teed läheme. Niisugused mehed wõiwad meie salanõuu ju nägudelt lugeda.

Laksi Tõnis. Lähme!... Öösel kõik Koidule kokku! (Lähewad. Mägi tuleb teiselt poolt).

Üksteistkümmes etendus.

Willem Mägi. (hüüab järele)! Hei mehed, pidage kinni! Kuhu te ruttate? Tulge tagasi!

Kõrwe Kustas. (hääl) Ei tule, ei tule! ...

Willem Mägi. Tulge tagasi! Ärge kartke!

Tuisu Tõnu. (hääl) Ei karda! See aeg on juba ammu mööda!

Willem Mägi. (tasemalt). Ei tule tagasi! ... Tõesti, midagi iseäralikku on neil ees! Ma pean nendega rääkima] (läheb üle näitel:)

Eesriie langeb.

Teine järk.

(Koidu Tooma lihtsas toas)

Esimene etendus.

Madli ja Kusma Kadri.

Madli. (istub sukka kududes laua juures). Oled ometi kord otsaga siia jõudnud! Istu siia minu ligemale.

Kusma Kadri. Mis sa teed ära, kallis Koidu perenaene! Oleksin ammugi tulnud, aga kuhu sa jõuad ehk jaksad. Ühel laps kurja silma saanud, teisel lammas talle ära põlganud, tarwis teisa suitsetada ja arstida.

M a d l i. Lubasid ikka kord kaartisid wälja panna ja järele katsuda, kuidas lugu Annaga läheb . . . Eks ta ikka natukene patt ole kaartide läbi seda teada saada, aga —

K u s m a K a d r i. Mis sa seda räägid, Koidu perenaene! Saksadgi lasewad kaarta wälja panna. — Eks nemad kardaks pattu. . .

M a d l i. Tüdruk ka juba kakskümmend aastat wana . . . Suksutajaid on teisel küll ikka olnud, aga päitse pähepanijaid ei kusagil. Mina nii wanalt olin ammu mehel.

K u s m a K a d r i. Katsume järele, Koidu-ema! (hakkab kaartisi laua pääle laduma). Ennäe! . . . Kuidas need teed käiwad! . . . Nõnda neh . . . kuidas need südame-sooned kokku jooksewad! . . . Mis sääl ees siis ikka on? . . . Nojah, nagu nõiduse wäel weetakse kokku teised! Mis ikka tulemas on, ega see tulemata jää! Nenda jah . . . weri ikka were järele! Mis sina, risu, sinna waele tikud! . . . Kõik läheb hästi, Koidu-ema! Üks walge pääga noormees mõtleb Annale warsti kosja tulla!

M a d l i. See on Wainupää Juhan! Tema, tema neh! Temal on walge pää. Ongi teine Annaga sõber!

K u s m a K a d r i. Kuidas kaardid näitawad, ei ole Anna nooremehele mitte just palawalt armas. Üks paha must kaart on nende wahel. Mis sa arwad, Koidu-ema, kui seda wiga õige natukene parandame?

M a d l i. Kui see aga aitab?

K u s m a K a d r i. Sõge ikka! On enne sarnane asi aitanud, miks ta siis nüüd ei aita?

M a d l i. Kui sa asja õigesti ühele poole aidad, eks ma siis jõudu mööda ikka sulle tasu.

K u s m a K a d r i. Mis sa sellest räägid, Koidu perenaene! Kutsu aga Anna kohe siia!

M a d l i (hüüab). Anna, Anna ae, tule ruttu siia!
(Anna tuleb).

Teine etendus.

Anna. Madli. Kusma Kadri.

Anna. Mis sa tahad ema?

Madli. Kas tead?... Kadri-tädi pani kaartisi wälja ja ütles, et üks walge pääga poiss kosja tuleb! Kes ta muu on, kui Wainupää Juhan?

Kusma Kadri. Tuleb tütrekene, tuleb! Wõib olla, juba täna tuleb!

Madli. Kui ta peaks tulema, siis ole ta ümber mahe nagu mesilane!

Anna. Mis minu mahedus ükski aitab. Kadri-tädi ju ise laulab:

„Mis aitab ute hoidamine

„Ematalle wäägimine

„Kui see pässu pääd ei pööra.“

Kusma Kadri. Pole wiga tütrekene! Küllap katsume tema pääd pöörata.

Madli. Juhan natukene on ikka põikpää, ega teda uskuda ole.

Kusma Kadri. Tarwis aga esimesi sammusi juhtida! Saab pärast Jumala sõna üle käinud, läheb elu mis müriseb! Laulatuse ajal katsu pahema jalaga Juhanile jala pääle astuda, siis on ta sinu wõimuses!... Mähi wõi ümber sõrme....

Madli. Kahju, et mina seda omal ajal ei teadnud..

Anna. Küll aga oled sina tark, Kadri-tädi!

Kusma Kadri. Ma kohe õpetan... Õpetan kohe, tütrekene, mis sa pead tegema! (wõtab põuest riide rübala ja hakkab lahti harutama). Siin on need asjad, mis ma just sinu jaoks, tütrekene, konnapää kontide seast reede õhtul korjasin! Nendega wõib imet teha...

Madli. Minu kadunud ema rääkis mulle ka nii-sugustest asjadest, aga nüüd on kõik meelest läinud.

Kusma Kadri. (riidenäru harutades). Mina wana inimese, jalg hauas, teine haua ääre pääl, Sinul tütar

mehele panna, teine veel kaswamas. Tarwis ikka kõik teada. Kauniks mind enam on! . . . Wõta kärnkonn kinni, wiska sipelga pesasse. Sipelgad sööwad teise liha luude päält ära, kondid jääwad järele. Wanakuu reedel too kondid sipelga pesast ära. Pääkontide seast leiad ühe hargikese ja ühe konksukese. Näe, siin ta on! . . . Säh, tütrekene, wõta see konksukene oma kätte!

A n n a. (waatab. Mis ma sellega teen, kadri-tädi? (wõtab).

K u s m a K a d r i. Tahad sa Wainupää Juhanit wõi kedagi teist omale meheks, tõmba teda selle konksuga, siis jookseb ta sinu järele, nagu wars. Säh, wõta ka see hargikene omale!

A n n a. No mis ma sellega teen?

K u s m a K a d r i. On ju wahest mitu tuult tütarlapse pääle puhumas. Keda sa ei salli, siis lükka selle hargikeseга, ja sa oled korraga temast lahti.

A n n a (asju tasku pannes). Ole terwe, Kadri-tädi!

K u s m a K a d r i. Aga waata ette, tütrekene, et sa neid asju pruukides ära ei waheta! Asjad on hästi ühte nägu.

A n n a (ära minnes). Küll ma meeles pean.

M a d l i. Nüüd tuleb mulle kõik meelde, mis kadunud ema rääkis . . . Toomas tuleb juba õhtule. (Toomas tuleb).

Kolmas etendus.

Koidu Toomas. Kusma Kadri. Madli.

K o i d u T o m a s. Näe, wana Kusma-eit juba otsaga siin! Puha õige . . . Saab sind nagu surma igale poole.

K u s m a K a d r i. Eks ma pea ka ikka elama, Koidu peremees! Ega saa elawalt maa alla pugeda.

K o i d u T o o m a s. Kas tead, Madli, meie walla rahwas hakkab ära tühjale maale minema. Puha õige! Eks meie lähe ka?

Madli. Toomas, ega sa hull pääst ei ole! Mis sa säält otsima läbed?

Koidu Toomas. Sedasama, mis teisedgi.

Madli. Teised lähewad waesuse pärast, noh mis peaks sind taga ajama?

Koidu Toomas. Sää! ei ole saksu. Puhha õige, mitte saksa sõrgagi ei pea sää! olema!

Madli. Mis need saksad sulle ära on teinud? Eluaeg oled auusasti mõisat teeninud ja opmanniga hästi läbi saanud, nüüd korruga nagu arust ära — tema läheb tühjale maale!

Koidu Toomas. Läbi saanud!... Aga kas sa tead ka, kuipalju ma kubja kepi all olen wingerdanud?

Madli. Tühjal maal... sää! jah, sää! wisatakse ilma waewata tükk suhu!

Kusma Kadri. Igal pool on hää, kus meid ei ole. Eks meie ole ju peksualuseks sündinud.

Madli. Anna tarwis mehele panna, ja kes tuleb teda siis weel wõtma, kui juba hulkumas oled. Kaks wanemat tütart oleme koduwäi wõtmise läbi ilusasti tanu alla toimetanud ja Annaga teeme sedasama.

Koidu Toomas. Kuule, Madli! Sina suserdad tüdarte ja wäimeestega, aga ära pane pahaks, kui nad su pärast wõllasse tõmbawad. Tõnu näris mind terwe tänase õhtupooliku, teiste ees kannata nõnda, et hambad ristis. Mina lähen teistega minema! Puhha õige — tapalambaks ei ole keegi sündinud! Lähewad waesed inimesed paremat põlwe otsima, noh miks siis mitte mina?

Madli. Wait, suu pea! Tõnu ka mõni mees, keda rääkida!

Koidu Toomas. Mehed tulewad ka õhtul siia nõuu pidama. Puhha õige, tulewad; ei tahtnud teisi keelata.

Madli. Ahjuhargiga kihutan nad toast wälja!

Koidu Toomas. Madli, sa oled ju kohe jälle püre!

Madli. Mis siis veel! Saab wana opmann wiimaks kuulda, et niisugune nõu meie majas on peetud, siis ei lepita teda enam kanamunad ega mesikärged. (Sammud ja jutt on kunlda). Eks ta ole hull praegu, ongi ikka mehed siia kutsunud:

K u s m a K a d r i. Ära pahanda ühtegi, Koidu ema, lase tulewad, ehk on Juhan ka seas. Anna saab siis temaga kokku. Ma lähen ära rehetuppa. Tõnu hakkab mind wana inimest jalle pilkama. (Läheb) Siia majasse tulewad täna õhtul suured wõõrad ja pikad pidud

Madli. Mina tulen ka. Aga seda ma ütlen, Toomas, et sa teiste nõusse ei hakka:

(Läheb. Mehed tulewad teiselt poolt).

Neljas. etendus.

Koidu Toomas. Laksi Tõnis. Kõrwe Kustas. Kalmu Jüri. Tolga Mart.

Koidu Toomas. Tulge aga ukse juurest ära kaugemale. Meile tuleb seltsilisi veel juurde. Ma panen tule ka põlema. (Toob nurgast pilaka, — tulehamba — ja peerud, süütab peeru põlema ja paneb pilakasse),

Laksi Tõnis. Täna öösel peame otsusele jõudma, kas minna wõi jääda.

Kõrwe Kustas. Kas oleme wähe nälga ja waewa näinud, et veel ei lähe? Mis meie veel ootame? Niisugust silmapilku ei tule enam nii pea.

Tolga Mart. O, pojad, o, pojad. Teelahkemel tarwis silmad õige laiali ajada, sääl on niihästi õige kui eksi-tee.

Kalmu Jüri. Mart on Riias käimisest saadik üsna wagusaks jäänud.

Kõrwe Kustas. Küllap parun lubas talle jalle koha anda, ehk sai hää noosi raha, et nõnda waikib.

Tolga Mart. Ei ole sakste kukrus meie waigistamiseks raha. All soos on selle jaoks pajusid küll. Olen sellesarnast waigistuse rohtu küllalt maitsenud.

Koidu Tomas. Puha õige... Meie kaebame kubja ja kiltri löökide all, aga mis on need läbi-lipu ajamise wastu!

Tolga Mart. Oh, oh, hoo!

Kalmu Jüri. Miks sa siis midagi ei räägi? Miks sa meile ikka nõnda nõuuga abiks ei ole, nagu ennemalt olid?

Tolga Mart. Mis ma mõistan nii kurwal tunnil rääkida? Meie rahwas peab oma isaisade higi ja werega wäetatud põllulapikesed mahajätma, wõõrale maale, tühjale maale weerema!... Tühjale maale!... kole sõna! Weerew kiwi ei sammelda, üteldi wanasti juba...

Kõrwe Kustas. Siin on meil jah samblad seljas? Wembla wermeid wõime üksteise selja päält lugeda... Sääl ometi ei ole saksu.

Laksi Tõnis. Meie wõime warsti musta mulla alla wariseda, aga katsume ometi oma lastegi wiletsat põlwe kergitada. Ööd läbi peksta mõisa rehte, hommikul katsu et wäljal oled ja teisel ööl murenda oma wilja wõi püüa seda kuuwalgel käsi kaudu põllult kokku korjata. Wiimaks oled nõnda uimane, wäsinud ja wõibunud, et enam sundija käsust aru ei saa, kuni kepihoop sind jälle nagu wäsinud hobust koormat tõmbama ergutab. Meie oleme just loomani alla surutud, ja looma toit, haganad, on ka meie ülespidaja. Miks oleme meie nii sügawale alla surutud?!...

Tolga Mart. Kõik tõi, kasuwend Tõnis, aga siisgi on siit raske lahkuda. Linnudgi, kes ainult suwe siin elanud, teewad sügisel minnes kurblikku häält, kuna nad teewad, kuhu nad lähewad ja mis neid ees ootab. Miks ei peaks siis inimene kurb olema, kui ta

säält on sunnitud lahkuma, kus ta wanemate wanemad on elanud ja olnud. Iga kiwi, küngas ja mullamätas waatab niisugusel korral nagu leinates meile järele... Istu maha ja mõtle enne järele, kui sa hakkad minema! Oleme oma põlwe paranemist ootanud, ootame veel!... Mina tahaksin oodata, selle päale waatamata, et minu käest wangipõlwe ja Pühajärwe nuhtluse järele kõik ära wõeti, mille külge ma oma nooruse-jõuu ja higi olin matnud.

Kõrwe Kustas. Sinuga, Mart, ei ole õige asi! Sa ei ole see, kes sa enne olid! (Tuisu Tõnu, Raba Rein ja Wiru saadik tulewad.)

Wiies etendus.

Endised. Tuisu Tõnu. Raba Rein. Wiru Mikk.

Tuisu Tõnu. Ongi siin juba mehi koos! Küllap neid tuleb veel... Waadake, mehed, siin on see Wiru wend, kellest ma teile rääkisin ja kes terwel Wirumaal palju rahwast tühjate maale on kirjutanud:

Raba Rein. See mees on midagi wäärt!

Wiru Mikk. Armsad Tartumaa ja Peipsiääre mehed! Priiuse ja wabaduse koidukuma on näha! Tehke aga oma wäsinud silmad lahti! Terwe Wirumaa on tõusnud, nagu üks mees, et enesele wabamat põlwe ja paremat paika muretseda, kui sinne wangikoda. Ma tulin siia, et ka teile seda rõõmusõnumit kuulutada, mis Wirumaa rahwast täidab. Kõik lähewad tühjale maale, ja mina olen juba teel neile uut aset Saamarasse wastu wõtma minemas. Kni kaua peab teie wilets põli siin kestma? Kaua tahate oma lahjat kaela kurja kubja ja tigeda kiltri kepi ees pae nutada? Kas hingemaa, mis eest Saamaras suurt maksu ega orjuse päewi ei nõuta, parem ei ole kui igawene orjapõli? Kaua peame meie ahelaid kõlistama? Kisume oma ikked ja jutad puruks! Pääsemise tund on kätte jõudnud!

Kõrwe Kustas. See on wast mees! Were paneb kilhisema!

Laksi Tõnis. Niisuguseid sõnu ei ole meie elades kuulnud! Nagu palsam haige haawadele...

Koidu Toomas. Puhha õige, puhha õige!

Raba Rein. Kas ma ei ütelnud, see mees on midagi wäärt! Rääkige teie siin, mina lähen küla- ja mõisa-mehi kokku ajama! (Läheb.)

Wiru Mikk. Kes ära minna tahab, see lasku juba täna ennast minu raamatusse kirjutada. Saamaras on niipalju tühja maad, et igamees tahtmise järele kas mõisa ehk walla suuruse tüki enesele wõib wõtta.

Tuisu Tõnu. Noh, mehed, mis te weel ootate? Mina lasen ennast kohe kirjutada. Wallamehed on arad nagu memmed.

Kõrwe Kustas. Mina olen kohe nõuus! Tõnu hakkab meid õige näägutama. Ega wallamehedgi mõisameestest paremad ole! Noh, Tõnis, mis sinagi weel ootad, ja Mart? Kas meie pastli naha otsast leigatud oleme?

Tolga Mart. Ärarändamine ei ole mütsikergitamine. Kirjutada ja ära minna on küll kerge, aga meie peame teadma, kuhu... Tarwis meie oma seast saadikud saata, maa ära waadata ja siis otsus teha. Kergemeelsed ja enneaegsed otsused saawad piisaratega leotatud ja kahetsusega kastetud.

Laksi Tõnis. Mart wõiks selle Wiruwennaga kaasa minna. Pühajärwe nuhtlusest saadik ei ole temal enam midagi kaotada.

Wiru Mikk. Oh risti- ja werewennad! Kas Teie siis mind ei usu, kuna ma ise sääln olen elanud ja seda maad selgesti tunnen.

Koidu Toomas. Kes kedagi wõib uskuda.

Tuisu Tõnu. Ega see Wiruwend mõni sinu wäimees ei ole, et teda uskuda ei wõi.

Kaimu Jüri. Tõnu, jäta ju ometi jarele!
(Aru Anu tuleb lastega.)

Kuues etendus.

Aru Anu. Ats Kusti. Truuta. Endised.

Aru Anu. Kallid külamehed! Mina kuulsin, et teie kõik ära tühjale maale lähete ja ennast juba üles kirjutate. Ärge jätke mind ja minu lapsi siia, kubja ja kiltri taguda. Atsil ongi juba möldri Andrese lehmade pärast nahatäis soolas. Ats ja Kusti, lööge selle külaonule patsi, siis ta kirjutab teid ka. (Lapsed täidawad käsku). Ilusasti! Käemusu ka!

Wiru Mik k. Tublid poisid! Niisuguseid mehi on sinna tarwis. Sääl on terwed õunapuu metsad; sääl muud kui ragistage süüa.

Ats. (Kustile). Siis teeme wibupüssid ja laseme põmm ja põmm õunale pihta.

Aru Anu. Kirjutage mind kohe! Raha mul küll ei ole, aga ma annan oma kaelarahad ja hõbekeed, mis mu kadunud mees oma peigmehe põlwes mulle tõi, selle eest.

Tuisu Tõnu. Waadake ometi, naestelgi rohkem julgust kui meil! Hakake meid kohe üleskirjutama!

Wiru Mik k. Silmapilk! . . (Wõtab raamatu ja püütsi põuest). Waadake, kus nimede read!

Kõrwe Kustas. Noh, asuge aga ligi, mehed!

Kalmu Jüri. Mis sina, Toomas, teed?

Koidu Toomas. Ei tea, kas minna, wõi ei. Puhad õige . . . kas kirjutada, wõi mitte. Aga noh, ega minagi siia jää, kui teised . . . (Astub laua ligemale).

Madli (tormab sisse). Sina, wanamees, ei tohi ennast kirjutada! Ennäe mul rahapetjat ja lesenaeste ehte riisujat! . . Küll ma teile näitan! Ma lähen weel

täna mõisa, siis astuvad suured kirjutajad, nagu kammitsas härjad, Riia poole teele. Wanamees, ma ütlen sulle weel kord, et sa ennast kirjutada ei tohi! (Tõmbab Toomast õlast). Tule ära, sina! . . .

T u i s u T õ n u. Pea aga wanamehel rauad suus, muidu läheb teine peruks kättele!

M a d l i. Wälja, tuisulane! . . . Kas sa ei tea, et sul luba ei ole üle meie läwe tulla?

T u i s u T õ n u. Nonoh, kallis ämmaeit, ära ikka silmile tule!

M a d l i. Mis siis muud? Tema tuleb ka meeste hulka rääkima! . . . (Willem Mägi tuleb).

Seitsmes etendus.

Willem Mägi. Endised.

T u i s u T õ n u. Mõisa kirjutaja! (Tasa). Kes kurat tema siia ajas? (Kõik ehmatawad).

W i r u M i k k. (raamatut peites). Juba neil saatanatel hais ninas!

W i l l e m M ä g i. Äрге ebmatage ühtigi! Mis nõuu te siin peate?

M a d l i. Keda siis . . . Minu wäimees ja Raba Rein on ühe Wirumaa kelmi siia kutsunud, kes rahwast tühjale maale kirjutab. Minu wanamees tahab ka ära minna. (Näitab Toomale rusikat). Kui sa peaksid ennast kirjutama!

A r u A n u. Kallis Koidu perenaene, ära ikka kohe pahanda! Wõõra inimese kohta kohe nõnda —

W i r u M i k k. (üles tõustes). Mina ei ole kelm! Mina tahan rahwast näljast ja mõisa orjusest päästa ja sinna wiia, kus kubja ja kiltri kepp neile kuklasse ei ulata ja pulgajunkrute sõimusõnad kõrwu ei kosta.

K a l m u J ü r i. (tasa). Küll on aga julge mees!

K õ r w e K u s t a s. Nii kui müür wastas!

Tuisu Tõnu. Eks ma ütelnud teile . . .

Willem Mägi. Mina teadsin ammu juba, et Wirumaal väljarändamise kära lahti oli. Täna õhtul wainu pääl, kus teiega tahtsin kokku saada, sain ka aru, et see tung juba otsaga siia on jõudnud. Ma tulin opmanni teadmata siia, et teiega selle asja üle rääkida. Ma tean, et teil on wilets elu . . . olete kannatanud, kannatage weel! Uuem aeg ja seadused on ukse ees.

Laksi Tõnis. Tuleb, ja tuleb, aga ialgi ei saa otsaga siia!

Koidu Toomas. Puha õige!

Madli. Ole sina wait! (Läheb minema. Anule). Tule ja too lapsed ka ära! Mis sina siin meeste hulgas tuult tallad? (Läheb).

Tolga Mart. Missugune se uus õigus siis on? Kas hingemaa wõi? (Istub nurka ja hakkab suitsetama).

Tuisu Tõnu. Kuula nüüd! Niisugune wai-
gistus ei mõju.

Willem Mägi. Teorjus kaotatakse ära, maad mõõdetakse krunti, kohtumõistmise õigus wõetakse sakste käest ära ja antakse talupoegade kätte.

Laksi Tõnis. (silmi pühkides). Oo, pojakesed, Taewas ei saa meie ka niisugust põlwe näha!

Wiru Mikk. Saamaras ootab teid niisugune põli. Ärge laske endid eksitada!

Kõrwe Kustas. No, ütelge ometi, kirjutasaks, millest siis mõisa saksad elama hakkawad, kui neile enam tegu ei tehta?

Willem Mägi. Siis hakkawad talupojad raharenti maksma.

Kõrwe Kustas. Taga kuradisemaks õige lugu läheb. Nüüd ei saa niipalju raha, et soola ja pastlaid osta. Kust siis rendiraha wõetakse?

Koidu Toomas. Puha õige!

Tuisu Tõnu. See on mehine jutt!

Wiru Mikk. Ärge uskuge, mehed! Wiru-
maal püüti ka tühjale maale minemast takistada, aga
sääli ei tulnud nii peenikeste wigurite ja lubamistega.
Siin on hunt lambanahas.

Tuisu Tõnu. Lähme ära, muud midagi!

Kõrwe Kustas. Tühjale maale, tühjale
maale!

Kalmu Jüri. Kapkaasi!

Wiru Mikk. Mina wiin teid Saamara nisu-
väljadele.

Kõrwe Kustas. Lähme kohe homme ja
wiskame need äraneeatud kohad wa opmannile silmade
wahele. Meie käest wõetakse nad muidugi warsti ära
ja aetakse meid metsa asuma. Weski soos aetakse ju
sihtisid.

Kalmu Jüri. Tuleb sõda, mis siis weel teha!

Willem Mägi. Kust te selle jutu jälle olete
wõtnud?

Kalmu Jüri. Räägiwad, et sabaga-täht, mis
nüüd paistab, werewalamist tähendab, ja Rootsi kunin-
gale weriste kätega poeg sündinud.

Willem Mägi. Ärge nüüd ikka niisuguseid
lorisid uskuge! Sabaga-täht on niisamasugune taewa
ehe, nagu kõik teised taewa tähed, mis meid oma pais-
tusega öösel rõõmustawad.

Laksi Tõnis. Meid ei rõõmusta siin enam
üksigi asi. Meie peame siit ära minema.

Willem Mägi. Lubage mind weel natukene
rääkida! Ka mina olen talupoja poeg; mnu isa ja
minu enese piha pääl on mõisa kepp tantsinud, selle-
pärast ei wõi, ei taha ma teie waenlane olla, waid otse-
kohene nõuuandja.

Wiru Mikk. Mõisast tuleb nõuuandja ja
sõber! . . . Kes seda enne on kuulnud?! Mehed, kas
saate aru? . . .

Willem Mägi. Igawesti ei wõi teie põli niisuguseks jääda. Aasta kümne jooksul, wõib olla juba warem, tuleb maamõõtmine, siis saate igamees maad. Meil on siin tühja maad ja metsa küll millest põldu teha, siis niisuguseid soosid, mida wäheste kraawide abil kuiwaks wõib lasta. Kas Saamaras parem on uusi põldusid teha? Ega säälgil walmis põllud teid ootamas ei ole.

Kalmu Jüri. Aga säääl ei ole ometi saksu.

Willem Mägi. Tahate teie tõesti ära minna, siis otsige omale lähemal kohta.

Wiru Mikk. On sakstel töörahwast puudus, siis tuuakse teid sääält ahelas tagasi. Kaugele, kaugele peame minema, kuhu sakste wõim ei ulata!

Tuisu Tõnu. See on õige! Ainus asi, mis tarwis meeles pidada, — et meie kindlasti ühte hoiame. Siin ei tohi ei walla ega mõisa mehe, wabadiku ega peremehe wahel wahet olla. Suured asjad sünniwad siis, kui rahwas nagu müür ühte hoiab.

Willem Mägi. Tehke nõnda, kuidas tunnete, aga mõtelge weel enne hästi järele! See maa on teid, teie isad-ja isa-isad, ehk küll wiletsasti, toitud, aga ta on teie isamaa. Siin tõttab naaber naabrile oma häda kaebama, — aga kes mõistab säääl teid? Minge päälegi, aga minge kodumaa äärsetesse kubermangudesse, — millega oma rahwast ja kodumaad laiendate! Laske wäljarändamise mõte rahwa seas laiened, siis wõite wiimaks suuremal hulgal minna, et enam kodumaa igatsust nii wägewasti ei tunne. Üksikud laiali pillatud perekonnad on surmale määratud; — selle pärast oodake weel!

Wiru Mikk. Ärge uskuge, wennad, niisuguseid sõnu! Õnewärawaid tahetakse teile nendega lukku panna. Oota ja oota, aga oota ahelas ja ikke all! Tee tööd, et teised külluse sisse ära upuwad! Ja kas olete enne mõisa poolt sarnaseid sõnu kuulnud?!

Kartus, et rahwas mõisa põldudelt põgenema hakkab, paneb seda noortmeest nõnda rääkima. Tuhandete inimeste nimed on mu raamatus, ja ma lähen neid juurde kogudes Saamarasse, kus kõigile maa walmis wõtan. Hingemaa!... Mõtelge, mis see tähendab!..

Kõrwe Kustas. Lähme homme mõisa ja wiskame kohad käest ära!

Laksi Tõnis. Seda peame siis küll tegema, kui opmann järele ei anna. Ma tahan enne kõik oma wiletsuse talle ära rääkida.

Kalmu Jüri. Meie wiletsuse wastu on saksa kõrw kurt! Sina, Tõnis, räägi parem seinale ja kaeba külmale kiwile.

Tolga Mart. (Tõuseb üles). Ära aja enne wana kaewu täis, kui uus walmis pole! Kerge on kohta käest ära anda, aga raske tagasi saada! Palju tõtt on ka neis kirjutaja saksa sõnades. Teil on tõsine nõuu minna, ja ka mina ütlen, et meil wast teist pääsemise-tee üle ei jää. Aga ma lähen weel kord Riiga ja pärast siis kodumaa piiriäärsetesse kuberman-gudesse waatama. Kuberner juures on ka tarwis tee lahti teha, muidu wõime wabadust otsides wangitorni sattuda. Kuulge mu sõna ja oodake! Waadake mu halli pääd ning uskuge mind!

Tuisu Tõnu. Ei oota, ei oota! Mart on mõisaga ühes nõuus!

Wiru Mikk. Kes minuga ühes nõuus on-need tulge mulle järele! Metsas tahan ma teid üles, kirjutada, kuhu mõisa koerad ega nuuskurid järele ei tea tulla. (Läheb ees)

Kõrwe Kustas. Lähme!

Paljud hääled. Lähme! lähme! lähme!
(Lähewad. Koidu Toomas ja Mägi jääwad tuppa. Madli tuleb).

Kaheksas etendus.

Madli. Willem Mägi. Koidu Toomas.

Willem Mägi. Ega ometi sina, Koidu peremees, nendega ühes rändama ei lähe!

Koidu Toomas. Mine tea, kuidas see parem on?

Madli. Ei lähe! Kui mina ütlen, siis ei lähe!

Willem Mägi. Mina pean kodu minema. Tarwis opmannile ääri-weeri-mööda asja seletada. Kui nad ootamata kombel tulewad kohtasid ära andma, siis wõib nende käsi halvasti käia. (Läheb. Wainupää Juhan tuleb teiselt poolt).

Üheksas etendus.

Wainupää Juhan. Koidu Toomas. Madli.

Wainupää Juhan. Tere-tere, Koidu perenaene. Peremehega olin waremalt koos. Mis pulmi teie siin peate? Suur hulk inimesi nagu pulma-rong tuli teie wärawast välja.

Koidu Toomas. Puhha õige! Näe, rahwas hakkab ikka tõesti ära tühjale maale minema. Kas sina ka lähed wõi?

Wainupää Juhan. Seda ma küll ei tee. Tühjale maale minek tarwitab palju raha, ja tarwis ikka enne siin maal naene ära wõtta,

Koidu Toomas. Puhha õige.

Madli. Meie wanad inimesed ei lähe ka kuskile hulkuma. Meie wõtame wäimehe koju, anname kohapidamise nooremate kätte ja jääme nende warju alla elama. Eks toeta ka meie järi pääle ja aja meie isaga juttu. (Anna tuleb seljatagast ja tõmbab konksukesega Juhani ja läheb mööda).

Kümnes etendus.

Anna. Endised.

Wainupää Juhan. Tere õhtust, Koidu pere-tütar!

Anna. Tere õhtust! Sina oled wist täna õhtul teelt ära eksinud?

Wainupää Juhan. Mine tea . . . Seda kuuleme hiljem. (Punga Andres tuleb).

Üksteistkümnes etendus.

Punga Andres. Endised.

Punga Andres. Tere õhtust Koidule!

Koidu Toomas. Jumal-ime! Noh, Andres, kas tulid ka ennast üles kirjutama? Puha õige, äraminekuga on ikka tōsi taga.

Punga Andres. Laseme teised ära minna, siis on meil lahedam elada.

Madli. See on tōsi, lang!

Punga Andres. Meie tulime hoopis isesja pärast siia. (Jaab Anna otsa wahtima).

Anna. Noh, Möldri-papa, sa wahid nii terawasti minu otsa! Ega sul ometi minuga asja ole.

Punga Andres. Ah ah, haa! Minul wanal inimesel nüüd tütarlaste juurde asja! Kas teate ka uudist? Wainupää Juhan on kanakauplejaks hakkanud. Ega teil mõnda noort kana temale anda ole?

Koidu Toomas. Küllap müün weel kõik ära, kui tühjale maale —

Madli. Mis sa nüüd selle tühja maaga mässad? Muud inimesed räägiwad ikka muudest asjadest, tema aga oma tühja maaga.

Punga Andres. Pikki palweid ei maksa pidada. Meie tulime kosja. (Anna tahab ära jooksta;

Andres wõtab ta kinni). No kuhu sa jooksed? Sina oled see kanapojukene, keda meie otsime. Nüüd paneb Wainupää Juhan sulle paela jalga, et sa enam küla-wainule kaagutama ega kiige-pennile kõõrutama ei pääse. Ega teil selle wastu midagi ei ole, Koiduwanad?

Wainupää Juhan. Mina tahan teile häämeelega pojaks tulla, kui te aga mind wastu wõtate.

Madli. Ei tea, mis sa mõistad selle wastu olla wõi olemata.

Wainupää Juhan. Waata, Anna, siin on minu tänane reisipass! (Wõtab pudeli põuest). Säh, wõtad sa selle wastu, siis tean ma, et sa ka mind ennast ära ei põlga! (Anna wõtab pudeli ja peidab põlle alla).

Madli. Kas peaks weie wallas seda tüdrukut olema, kes niisuguse mehe ära põlgab.

Punga Andres. Mis me nõnda pikalt seletame. Anna tahab Juhanit, Juhan jälle Annat, ja sellepääle wõtame uue kauba liikku. (Wõtab põuest pudeli). Säh, Koiduwana!

Koidu Toomas. Wõta ise päält . . . Ei tea mis surma rohtu sa mulle pakudgi!

Punga Andres. Noorepaari terwiseks! Iga pikka, elu laia, lapsi weel pääle kauba! (Joob). Säh, Toomas, wõta ise ja anna eidele ka!

Koidu Toomas. Puha õige! Mis me tütarte kaswatamisest ikka muud saame? (Joob). Säh, wana-moor, wõta! Omal ajal nurisesid ikka, et taewataat meile palju lapsi kinkis, aga nüüd wõid kolmat korda pääd selga ajada. Puha õige . . . Neljas kord tuleb weel!

Madli. Jah, elage siis, lapsed, nõnda nagu meie elasime! (Joob. Rehetoast kuulukse kõhimist).

Punga Andres. Kes teil rehetoas kõhib?

Madli. Wa Kusma-eit tuli siia; saatsin teise rehetuppa inimeste jalust ära.

Punga Andres. Anna, kutsu ta siia; teeb meile oma jutuga natuke nalja.

Anna. Kadri-tädi, tule ka meie sekka! (Kadri tuleb kõhides).

Kaksteistkümnnes etendus.

Kusma Kadri. Endised.

Kusma Kadri. Tere õhtust ka, külalised! Näe ikka, näe, missugused talgud siia talusse asutatakse! Need on ju koidu- tallekese kõrwaweristajad! Juhan, poeg, leika agr hää tükki kõrwa otsast maha, et tallekene külakarja ära ei kao!

Punga Andres. Sinul on nagu hais ninas! Wanapoiss peab seitsepaari pastilaid ära pidama, enne kui poisist ja tüdrukust paar saab. Eks sina ole oma kaelapaelu niisuguste asjade pärast küllalt pingutanud? Tule, wõta ka káarakas wiina!

Koidu Toomas! Puhast õige!

Kusma Kadri. Kallis möldripapakene, mina wana inimene. jalg hauas, teine haura kaldal, mis mina enam suudan wõi olen!

Madli. Wõta nüüd ikka, wõta! Wana-inimesel kulub ära.

Punga Andres. Säh, mis sa weel mõnitad! (Annab pudeli).

Kusma Kadri. Aitüma, aitüma! (Jobb). Hää ja ilus ikka, kui wanainimest meeles peetakse!

Wainupää Juhan. Wõta minu ja Anna terwiseks ka!

Kusma Kadri. (Wõtab Juhani käest pudeli). Laulis ikka tütrekene:

„Millal maksan memme waewa,

Hää ema piima waewa,

Kahel käel kandemise?“

Eks ta nüüd saa maksetud. Ei tea, mis emad ikka muud tasu saawad, kui tilgakese kosja wiina. On

hää wäimees-poeg, toob ämmale tanututikese ehk põlle-lapikese, — see on kõik.

M a d l i. Kes ennegi on midagi nõudnud. Wõta nüüd wiina! Mehed tahawad ka.

K u s m a K a d r i (joob). Aitüma, kallid lapsed, kellepärast antakse ja ollakse! Koidu-ema, võta kah.

M a d l i (wõtab pudeli). Tule siia, wäimees-poeg, võta wiina! Meie jääme nüüd teie warju alla. Kõik, mis sa siin majas näed, on sinu ja Anna oma.

W a i n u p ä ä J u h a n. Teie wõite peremehe ja perenaese kohuseid surmani täita. (Joob). Wõta, äia-taat ka minu terwiseks!

K o i d u T o o m a s. Puhha õige! (Joob). Waata, poeg, hobused ja wankrid, reed ja rattad . . . (Joob). Puhha õige . . . ja koht kõige koludega . . . Säh, wana-moor!

M a d l i (pudelit wõttes). Lehmad ja lambad, sead ja sikud, — kõik on teie, ja paari nädala pärast oled sa Koidu koha peremees. (Tuisu Tõnu tuleb sisse).

Kolmasteistkümnes etendus.

Tuisu Tõnu. E n d i s e d.

T u i s u T õ n u. J u h a n, ära usu, ära usu nende lubamist! Nõnda peteti kõige esimest wäimeest, mind, ja nõnda petetakse sind ka. Neil on ju üks tütar weel.

A n n a. Oh sa Jeeskene! Mis nüüd?

M a d l i. Oh sa põrgu täide! Wälja! Wõi tema ikka meie maja ümber luuramas! Eks sa läinud teistega metsa, sina . . .

A n n a (tasa.) Ema, ära ole tige, Juhhan kuuleb! Nüüd läheb kõik nurja.

T u i s u T õ n u. J u h a n, põgene! Kuradi Kusma nõid on sind selle tee pääle wedanud! Põgene! On Koidu Tooma tütar kord sinu kaelas, siis antakse

põlweaga — — kasi! Ahah, see nõid on praegu ise siin!

K u s m a K a d r i. Oota sa, oota sa! Katsu, teen nõnda, et sa enam paigast ei liigu.

T u i s u T õ n u. Mina pidin Koidu koha pere-meheks olema, aga nüüd olen mõisa väljawaht! Kes teab, kuhu mõisa auku sind, Juhan, topitakse.

A n n a Oh sa Jeesukene, mis ometi nüüd saab! (Lööb käsi kokku, mille juures pudel põllest maha kukub ja puruks läheb).

K u s m a K a d r i. Oh sa püha ristikene! Ega see hääd tähenda! Ei tähenda hääd . . . (Korjab pudeli tükid kokku ja läheb).

T u i s u T õ n u. Teised peavad äraminemisega nõuu, teie asutate pulmi . . . Niisugused roomajad kõik koos!

M a d l i. Tõnule (wastu minnes.) Wälja, wälja, sa hundiroog! Wanamees, tule, kihutame ta wälja!

K o i d u T o o m a s. Puhha õige! Wälja minu majast! Sa oled oma osa juba kätte saanud. (Ajawad sülitse Tõnu ukse poole.)

T u i s u T õ n u. Waata, Juhan, nõnda tehakse sinuga ka!

P u n g a A n d r e s. No noh, mis see nüüd on?

T u i s u T õ n u (ukse pääl.) Juhan, pane tähele: Kuri põli koeradel, weel kurjem koduwäidel. (Läheb.)

M a d l i (ust kinni tõmmates.) Ennäe põrgu täidet! . . . Eks ta ole oma jao saanud . . . Tuleb rahu rikkuma!

K o i d u T o o m a s. Puhha õige! . . . Andres, anna, pudel siia! Ma tahan selle pahanduse pääle õige wõtta! (Toomas joob.)

W a i n u p ä ä J u h a n. Möldri-papa, hakkame õige minema!

P u n g a A n d r e s. Ega muud nõuu üle ei jää

M a d l i. Juhan, paipoeg, kas sina siis tema häbemata teotamist usud!?

A n n a. (astub Juhani kõrvale ja tõmbab teda mitu korda konksukesega selja tagast.) Kallis Juhan, kas sa siis tõesti ära lähed?

W a i n u p ä ä J u h a n. Ära lähen jah! . . . Kus juba niisugused tülid peres ees pesitawad, sinna sekka ei taha mina segada.

P u n g a A n d r e s. See on õige, poeg! Jumalaga siit pererahwas! (Lähewad.)

M a d l i. Ma taban Tõnule järele jooksta . . . Tahan Kusma Kadri ta pääle mõisas kaebada lasta. (Läheb wälja.)

A n n a. (waatab peosse.) Oh sa taewas! Ma olen ju Juhanit kogemata äratõukamise hargiga puudutanud. Ehk saan seda wiga weel parandada! (Läheb)

K o i d u T o o m a s. (jäab purjus olekus kesk tuba seisma). Puhha õige ära läksiwad . . . teised . . .

(Eesriie langeb).

Kolmas järk.

(Opmanni elutoas. Tarwiline majakraam. Willem Mägi kirjutab ühe laua juures.)

Esimene etendus.

Jüri Sipsoh. Willem Mägi.

J ü r i S i p s o h (õuest tulles.) Tuhad ja tulist! . . . Nüüd on ometi teoorjuse kaotamise, talupoegade oma kohtumõistmise ja maade krunditamise mõte Peterburis kinnitatud. Läheb see kõik täide, no kes kurat siis weel mõisa wäljal tööd teeb?

W i l l e m M ä g i. Ära sakste eest muretse, onu! Küll nemad teed leiawad, kuidas kitsikusest pääseda.

J ü r i S i p s o h. Sina tead! . . . Kõige hullem on ometi see, et kohtumõistmise õigus mõisa käest ära

wõetakse ja talupoegade kätte antakse, nagu mõned kõlkapääd unistawad.

Willem Mägi. Eks nad ole mõisa malka küllalt juba maitsnud ja selle all ihu kui ka waimu poolest wiimse üdini wälja kurnatud.

Jüri Sipsõh. Niisugustel ka waimu!... kas niisugused märkawad kohtus ka üksteist peksta. Nad warastawad ju siis mul silmad pääst ära.

Willem Mägi. Ja kas ei warasta neist suurem osa nüüd nälja pärast?

Jüri Sipsõh. Nälja pärast... Aga too sina mulle need mesikärjed, wärsked kalad ja kanamunad, mis talupojad kohtumõistmise ja asjaajamise korral mulle toowad, siis ma ei räägi. Pagana pihta! Siis mina pean talupoegade juurest õigust otsima minema?!

Willem Mägi. Siis on ikka õige, kui siinsed eestlased laulawad, et õigus sel saab mõistetud, kes wankri hästi määrinud.

Jüri Sipsõh. Mis eestlased? Talupoeg... Ori... ja muud ei midagi!

Willem Mägi. Eestlaseks nimetawad aja-raamatud seda rahwast ja isegi mõned saksamehed tõendawad, et sellest rahwast kord haritud rahwas saab.

Jüri Sipsõh. Saksa mehed ütlewad!... Kas sakste seas põhupäädest puudus on? Tõmba kere täis, siis on ta haritud! Witsakimp on hari, millega niisuguseid haritakse!

Willem Mägi. See on ometi liig, onu!

Jüri Sipsõh. Liig... liig... Kui sa neile kirikisanda kuulutatud paradiisi tahad soowida, siis mine nende eest põllu pääle tööle. Miks sa opmanniks õppida tahad? Waata, kus mul talupoegade Mooses!

Willem Mägi. Sa teed oma liha ja were wastu pattu, onu!

Jüri Sipsõh. Tema räägib patust!... Minul suur mõis walitseda, millal ma weel aega saan

pattu teha. Ma annan selle tarwis kogutud materjali kirikisanda kätte. Temal aega küll — tehku, kui tahab!

Willem M ä g i. Onu, ära ole jumalakartmata. Sa ei saa niisuguste juttude pärast hauas ka rahu.

J ü r i S i p s o h. Kui ma ju kord tahe olen, siis wõite mu keha päält huntisid wahtida, kui tahate.

Willem M ä g i. Tõsiste asjadega ei maksaks naljatada. Ei maksaks ka kõiki uuendusi nõnda wihata. Minu arwamisejärele oleks maade krunditamine väga tarwilik. Kui palju waba maad ja söötisid seisab praegu harimata. Ja kuhu maata inimesed ikka panna, kui külad ära lõhutakse? Peremehed saawad uued kohad, aga kuhu lähewad wabadikud?

J ü r i S i p s o h. Kuhu panna? . . . kui uus mõisa rehi walmis saab, siis ajame nad kõik wanasse rehte ja tuli otsa!

Willem M ä g i. Nõnda ei tohi sa, onu, mitte rääkida, ehkma lähen su teenistusest minema. (Tõuseb üles.)

J ü r i S i p s o h. Mine! . . . Käi põrgu taha lagedale kõige oma talupoegadega ja mõõda neile säält ihu wõi hingemaad, mida nad nii väga ihaldawad! Sinust tahtsin ma täiswerd opmanni teha, aga nüüd näen, et talupoeg iga kandi päält wälja wahib.

Willem M ä g i. Ma wõin ka minna, onu, aga tõsised sündmused on ukse ees, mida sina ei märka.

J ü r i S i p s o h. Sooh! . . . Wõi see ongi minu hääteo palk, et ma Sind koolitasin! Muidu oleksid niisamasugune lurjus olnud, nagu need kõik on, kelle eest sa nutunaise lugusid laulad. Kui sa, poiss ennast ei paranda . . . siis! . . . Mine waata, kas rahwas kõik töö! on!

Willem M ä g i. Ära pahanda, onu! Meie wõime ilusamine lahkuda. (Läheb.)

J ü r i S i p s o h (üksi.) Mis sa weel inimesi räägid, kui juba sundijate pääd sasi täis on!

(Kusma Kadri tuleb.)

Teine etendus.

Kusma Kadri. Jüri Sipsoh.

Kusma Kadri. Tere, tere, opmanni-saksakene!
Jüri Sipsoh. Mis saksakene! . . . Mina täis
tugew mees ja tema saksakene! Ütle opmanni-saks!

Kusma Kadri. Andke andeks, pai opmanni-
saks! Mina wana inimene —

Jüri Sipsoh. Mis sa palud?

Kusma Kadri. Mis mul nüüd paluda on,
pai opmanni saks! Käisin mõisa häid inimesi waata-
mas ja tulin ka opmanni saksa juurde sisse. Olen ju
wanast ajast saadik mõisaga sõber. Kadunud paroni-
herra — Jumal ülendagu ta hingekest — oli hää ini-
mene, ja noor paron, kes nüüd Riias wõi Muskus elab,
on minu rindadest imenud.

Jüri Sipsoh. Sellepärast ta lollakas ongi, et
niisuguse näotuma wanamoori —

Kusma Kadri. Ärge ütelge ühtigi! . . . Noor
paron oli terane poiss ja ega minagi sel ajal inetu ini-
mene olnud. Wana paron silitas tihti minu juukseid
ja ütles ikka: „Kahju, et talupoja inimestel nii ilusad
juuksed ja walged hambad on!“ Ja eks see ole ka
tõsi, opmanni-saks! . . . Saksa prouadel ja preilidel ham-
bad puserite suus, nagu reha pulgad. Mina olin ikka
ilus inimene! . . . Nüüd olen ju wana, jalg hauas, teine
haua ääre pääl. — Kas opmanni-saks on üksi toas?

Jüri Sipsoh. Nonoh! Kas tahad mind ka
tüdrukute meelest armsaks tegema hakata, nagu küla-
poissa?

Kusma Kadri. Eks opmanni-saksal ole isegi
waimutüdrukute ja naeste seas sõpru küll! Tahtsin
nelja silma all natukene rääkida!

Jüri Sipsoh. Kust meie neljat silma otsima
jäheme? Sul ju üks ongi.

Kusma Kari. Arge Jumala õnnetust naerge et mul kae silma pääle on kaswanud!

Jüri Sipsoh. No räägi siis!

Kusma Kadri. Tahtsin seda rääkida, et rahwas kõik lennus on. Nagu hullud!... Olid Koidu peres koos ja kirjutasiwad ennast kõik tühjale maale.

Jüri Sipsoh. Kes?... Mis?... Mis sa räägid? Kes oliwad koos ja kes neid kirjutas?

Kusma Kadri. Oliwad ikka Laaksi peremees, Tolga Mart, Kõrwe-isa, Kalmu Jüri, Koidu peremees ise ka ja palju, palju teisi! Mõisa wäljawaht, rehepapp, ja kes neid kõiki tunneb! Ega maksa sakstele kõiki rääkida. Noorherra oli ka sääl...

Jüri Sipsoh. Missugune noorherra?

Kusma Kadri. Wõi mina wana inimene sakste nimesid tean! Olla opmanni õe- wõi tädipoeg.

Jüri Sipsoh. Sina waletad!...

Kusma Kadri. Tõtt räägin, opmanni-saks, tõtt... Kes saksa ees tohib waletada!

Jüri Sipsoh. Kes neid sääl kirjutas, kas mõisa noorherra wõi?

Kusma Kadri. Ega mina tea, aga mehed hüüdsiwad teist Wiru-onuks. Oliwad teisel pikad kihwad nina all, — suur raamat ja punane pulk! Koidu peremees tahtis ennast ka kirjutada, aga perenaene lubas opmanni-saksale kaebama tulla. Ennäe, jättis teine järele. Perenaese pahanduse pääle läksiwad teised metsa nõuu pidama ja kirjutama. Ega maksa kõik rääkida, aga wäljawaht ja rehepapp on ninamehed. Nüüd läheb Wainupää Juhan Koidule koduwäiks.

Jüri Sipsoh. (jäab mõtesse). Kas tahad õige ühe käraka wiina?

Kusma Kadri. Aitüma, opmanni-saks lubamast! Eks ta kuluks ikka ära wanainimesele!

Jüri Sipsoh. (pudelit tues). Joo, siis jaksad koju minna.

Kusma Kadri. Aitüma, opmanni-saks, aitüma! Põengi wana bantwormi, kisub teine rinna all kokku. (Joob ja triigib käega rinna alust). Äh, see on ta wastane! (Annab pudeli tagasi). Aitüma, aitüma!

Jüri Sipsoh. Istu tooli pääle!... Wanal inimesel jalad wäsinud. — Kuidas nad siis mässawad?

Kusma Kadri. (istub). Nagu hullud! Ei salli opmanni-saksa sugugi! Räägiwad teised opmanni-saksast, waimutüdrukutest ja külanaestest... Wäljawaht ja rehepapp eesotsas... Wõi rumalatel aru on! Ega maksaks kõik tühja lori sakstele rääkida Tahawad teised ära tühjale maale minna, ega luba enam keegi mõisa tööle tulla.

Jüri Sipsoh. Ehk tahad weel tibakese?

Kusma Kadri. Aitüma opmanni-saks! Wõi meiesugune hääd asja palju wõib wõtta.

Jüri Sipsoh. Kas bantworm jäi wagusaks?

Kusma Kadri. Eks wiin ole ta mädand-raipe wastane. Natukene weel liigutab.

Jüri Sipsoh. Anname talle weel notiga päbe! Rüüpa weel!

Kusma Kadri. Aitüma, aitüma, pai opmanni-saks! Aga eks ta rammesta wana inimese kondid ära. Wõi teda palju wõib wõtta. (Joob). Aitüma wana inimesest weel lugupidamast!... Noh, eks ma olnud kord sakste amm ja wana parunile meelega järele! Silistas teine minu juukseid. —

Jüri Sipsoh. Ära wanu asju enam koruta! Seda sa ju rääkisid!

Kusma Kadri. Eks ta ole, wana pää ei mäleta enam.

Jüri Sipsoh. Mis nad siis weel teewad ja räägiwad?

Kusma Kadri. Wõi mul wana inimesel kõik meeles on! Ah jah! Näe seda wana pääd... pidin unustama! Saatsiwad teised kord wana Tolga

Mardi Riiga wõi Moskusse paruni juurde. Noh, ega saks rumal ei ole, et niisuguseid usub. Noor parun oli juba siis terane poiss. kui mina teda imetasin. Mis nad säält arwawad saama? Lasknud teised Tolga Mardile pika kirja kaasa teha. Ei tea, mis see kõik aitab!

Jüri Sipsoh. Kas tead, kes selle kirja kirjutas?

Kusma Kadri. Maksab nüüd kõik sakste ees lobiseda! Kõnelesiwad, et Wene köster wõi papp kirjutanud. Mõned räägiwad, et Mart hoopis kubernaatri juurde läinud. Opmanni-saks, laske ma lähen õuue! Pähe hakkas... Wana inimene, wõta topsikene ära, kohe küljes!... Ei kannata enam! (Läheb).

Jüri Sipsoh. Kui teinekord bantworm siputama hakkab, siis tule jälle mind waatama! — (Aru Anu tuleb sisse).

Kolmas etendus.

Jüri Sipsoh. Aru Anu.

Aru Anu. Tere, tere, kallis herra!

Jüri Sipsoh. Tere, Anu, tere. Noh, mis häid sõnumeid sina tood?

Aru Anu. Mis hääd minul tuua on? Teate isegi karjapoisi õnnetust. Olge armuline minu waese lese wastu, pai opmanni-saks!

Jüri Sipsoh. Ilusatele noortele leskedele tahan ma alati armu pakkuda.

Aru Anu. (Opmanni põlwi paitades). Kallis saks!

Jüri Sipsoh. Noori naesterahwaid ma oma põlwede ligi ei lase. Õigem on, kui mina nende põlwi paitan.

Aru Anu. Kallis opmanni-saks! Ei maksa nüüd naljatada! Halastage minu õnnetuma eksinu lapse pääle.

Jüri Sipsoh. Lastega ei ole minul midagi tegemist, aga lesknaeste pääle tahan ma kohe halastada, liiati weel siis, kui nad noored ja ilusad on.

Aru Anu. Möldri Andrese lehmad on ju nii rammusad ja tugewad, et Ats neile kiili ajal wastu jooksta ei jõudnud. Läksiwad teised üle mõisa põllu nurga. Halastage nüüd waese isata lapse pääle! Mõisa witsa-hirm wõib mu lapse sandiks teha ja kes aitab teda siis toita? Kallis saks, kuulge see kordgi waese lese ema palwet! . . . Mõtelge, et ka teie ükskord oma ema südame ligidal olete seisnud, nagu minu laps mulle seisab!

Jüri Sipsoh. Pikki kõnesid ma ei salli! Kuule, Anu, see on nõnda, kuidas sa ise tahad. Tahad sa mulle sõbraks jääda, siis ei ole sinul abist puudus, ja poisi ihu pääle ei tohi üksigi witsaoks sel ajal langeda, kui mina siin opmann olen! Saad aru? . . .

Aru Anu. Mis sõber mina rumal küla-inimene niisugusele saksale wõin olla, ja minul waesel lesel ei ole seda sõprust tarwisgi. Jumal on mulle meest wõttes kaks sõpra järele jätnud, — need on minu lapsed. Haganase leiw-suutäiega olen neid toitnud ja pisaratega jootnud. See oleks õiglane inimlik sõprus, kui teie mu lapse terwist ära ei wõtaks.

Jüri Sipsoh. Jäta lapse asi järele. Tahad sa minu armu aluseks saada, siis ei ole sul tänasest päewast saadik tarwis oma lapsi haganatega toita. Sul ei ole tarwis oma waesust ega rumalust häbeneda, ja sa wõid ka seda enesele auuks ja õnneks pidada, et minusugune mees sulle oma sõprust pakub. Et ma sind armastan näed kohe! (Paneb käe Anu kaela pääle ja tahab teda musutada). Naese rinna wastu tormi jooksta, on ainult rüütli julgust tarwis!

Aru Anu. (Opmanni ära tõugates). Häbenege, opmanni-saks!

Jüri Sipsoh. Nonoh! . . . Õige uudis?

A r u A n u. Ei jõudnud teie tüdruku põlwes mind wõita, siis lesenaese auu ei wiska ma ka mitte teie jalgade ette.

J ü r i S i p s o h. Kas sa oma lapse pääle halastada ei taha?

A r u A n u. Minu lapse werd wõite näha, kui see teile armas on, aga mind ei tohi teie nende seast leida, kes teie meelitamiste —

J ü r i S i p s o h. (Anu külge karates). Ühe rumala küla naese ees ei ole minusugune mees ilmasgi häbisse jäänud! Ükskord pean ma sulle suud andma! (Tahab musutada).

A r u A n u. Appi, appi! . . . Opmanni-saks. . . häbemata! (Rabeleb lahti ja jookseb wälja).

J ü r i S i p s o h. Jookseb kuni ukсени, siis keerab tagasi). Oh sa kuradi uss! Ära libises käest! Käib rahutumalt ringi). Kurat, nüüd on kõik kohad jälle kära täis. . . , Kui sa naesterahwa ees kord läbi kukud, siis on ta suu lai, nagu seelik. . (Kai tuleb silmi pühkides sisse).

Neljas etendus.

Kai. Jüri Sipsoh.

J ü r i S i p s o h. Noh, mis sina wesistad? Kas koorisid kõõgis sibulaid?

K a i. Sibulaid koorisin! . . . Miks teie mind weel pilkate? Kas ma ei kuulnud —

J ü r i S i p s o h. Mis asja? Kas sa oled minu naene wõi?

K a i. Seda küll mitte. . .

J ü r i S i p s o h. Wõi tahad sa mulle abielu wangiraudu käte ümber panema hakata! . . . Kui sa meest tahad, siis mine Kusma Kadri juurde.

K a i. Mis ma weel tahan? . . . Alati tõendasite, et ainult mind armastate, aga nüüd kuulsin kõik! . . . Oh ma õnnetu inimene! Õnnetu tütarlaps! (Hakkab nutma).

Jüri Sipsoh. Mis sa otsisid siia, Kai? Ütle, mis sa tahad? Kasi kööki! . . .

Kai. Ma ei taha midagi, tulin ainult teatama, et külamehed opmanni jutule tahavad tulla.

Jüri Sipsoh. Mine ja lase nad sisse tulla! (Kai läheb välja.)

Jüri Sipsoh (üksi.) Küllap hunt teab, miks ta pesa ligidalt ei murra. Nüüd on Kai oma wesiste silmadega ja kõwera mokaga mind ka tülitamas. (Kõrwe Kustas, Laksi Tõnis, Kalmu Jüri, Tuisu Tõnu ja Raba Rein tulewad sisse. Wiimased seisawad peremeeste selja taga.)

Wiies etendus.

Jüri Sipsoh. Tulijad.

Laksi Tõnis. Tere, tere, opmanni-saks!

Jüri Sipsoh (lahkelt.) Noh, mis külamehed taga ajawad? Peab wist küll hää asi olema, et tööpäewa wiita.

Kõrwe Kustas. Meie tulime ka tõesti tähtsa asja pärast.

Jüri Sipsoh. Arwan küll . . . Tahate wist mõisat omale saada ja herrad härgadeks teha, nagu waimutüdrukud laulawad.

Laksi Tõnis. Meie ei tulnud siia nalja tegema, waid nõuame, et teie meie wiletsat elukorda natukenegi parandaksite.

Jüri Sipsoh. Nemad nõuawad! . . . Tõsi, mis ma aimasin, mõisat tahawad omale saada.

Kõrwe Kustas. Laske ometi Tõnis räägib!

Jüri Sipsoh. Pea lõuad, lurjus! Kuidas sa minuga räägid?

Laksi Tõnis. Krimmi sõda on maa ära kurranud, tugewamad töötegijad wiidi mõne aasta eest sõtta ja nüüd on kahe-aastane näljaaeg meid nõnda waeseks teinud, et enam teomeest ega waimn ei jaksa-

korruga mõisa-wäljale saata. Hobused on nõnda lahjad, et tuul nad ümber lükkab ja nendega ei suuda meie praegu wiljawooriga Tallinna minna. Andke meile ja tööloomadele pühapäewgi puhkamiseks! Kahel aastal ei ole linad sugugi kaswanud, ei ole siis ka wõimalik mõisale köisi ja looma-kütkeid punuda ega kohtukottisid kududa. Jätke needgi asjad meie käest nõudmata, sest põld neid meile ei ole annud.

Jüri Sips oh. Sooh! Kas weel midagi nõuate? Lurjused! . . . Nemad nõuawad! . . .

Kalmu Jüri. Lubage meile ometi mõisa-metsast niinapuid, mille koortest wiiskusid wõime teha; palja jalu ei wõi mõisa wäljale tööle tulla.

Jüri Sips oh. Köie tarwis, millega niisuguseid mässajaid üles puua, lubaksin ma koormate kaupa niinapuid.

Kalmu Jüri (iseeneses.) Juba hais ninas! . . .

Laksi Tõnis. Miks opmanni-saks meid nõnda ähwardab? Meie oleme seni ajani ka pühapäiwiti mõisat orjanud, aga nüüd palume, et meid ristiinimese kombel lastakse pühapäewa pühitseda, ja töö- ja jalanõusid eestulewa nädala jaoks kohendada!

Jüri Sips oh. Ah, ah, ah! Sooh! Kirikisanda kuulutatud laiskade paradiisi tahate saada?! Põrgus on niisuguste loomade jaoks ruumi weel küll!

Laksi Tõnis. Niisuguse teotamise pääle kaob meie tööhimu ära. Kui Teie meie põlwe ei paranda ja küla weel laiali ajate, siis hakkame meie siit ära minema. Wõtke siis minu koht ja minu jalad ei pea enam mõisa mulda sõtkuma!

Jüri Sips oh (iseenesele.) Ka külade lahutamine on neile nina pääle kirjutatud. See on selle kuradi poisi töö . . .

Kõrwe Kustas. Minu koha wõite ka wõtta! Meie lähme kõik tühjale maale! Kas kuulete! Terwe

wald teeb sedasama. Wend, meie lahkume, aga see tuleb teile kallis maksma!

Kalmu Jüri. Mina annan oma koha ka ära!

Raba Rein (teiste tagant wälja tulles.) Ja mina rehe juurest wilja ka enam ei warasta! Mul ei ole terwet kotti.

Jüri Sipsoh. Mõisamehed ka töölt ära! . . Oh Teie pää pääle pöördud saadanad, teie täpilisid kuradid! Soldatitega lasen tee kinni panna, et üksigi hing üle walla piiri ei pääse!

Laksi Tõnis. Meie ei ole saadanad! Pole enam wana aeg, ja keiser lubab igaühte minna. Passi ei saa teie enam keelata.

Jüri Sipsoh. Mina olen teie keiser ja kõik! Kõik need kuustuhad hinge siin wallas peawad minu walitsuse-kepi liigutamise järele endid pöörama. Passid lasen teile sinkide pääle kirjutada. A, teie käite minu pääle Riias paruni juures kaebamas? Küll ma teid õpetan! Wana Tolga Mart on teie ninamees. Pühajärwel sai teine tubliste kraapida, nüüd singid jälle sügelewad.

Tuisu Tõnu. Seda meest teie enam ei näe. ja meie kaome ka! Ähwarduse-sõnad wõite omale alla neelata. Kewadel oleme meie juba nõnda kaugel, kuhu teie malk enam ei ulata. Mehed, hoiame kokku! Mõis ja wald peawad kewadel tühjad olema, nagu linnupuu, kust pere on wälja lendanud!

Jüri Sipsoh. Wälja, wälja, koristage ennast! Reedi olete mõisa tallis, kus igamehele kolmkümmend selga laduda lasen. Riias lasen polgu soldatid tuua ja teid kõiki raudus sinna saata. Wälja, wälja kõik! Mässajad! Kohtasid teil enam ei ole, need on minu käes!

Kõrwe Kustas (enesele.) Siduge nad omale kaela kui tahate! (Waljusti.) Meil pole neid enam tarwis! (Lähewad.)

Jüri Sipsoh. Oh teie püsti põrgulised! Mis selle loo lõpp sedawiisi peaks olema! . . . (Mägi tuleb.)

Kuues etendus.

Jüri Sipsoh. Willem Mägi.

Willem Mägi. Rehe Rein ja wäljawahi Tõnu ei ole täna kiltri käsu pääle tööle tulnud. Küläst on ka mõned teomehed tulemata jäänud.

Jüri Sipsoh. Sina häbemata! . . . Nüüd alles näen ma, missugust ussi ja kõripurejat ma oma põues olen soindanud! Sina käid talupoegadega öösiti mässu nõuu pidamas! Ma lasen su nendega ühes raudu panna ja saadan teid kõiki puntras Riiga!

Willem Mägi. Kallis onu, mis see kõik on?

Jüri Sipsoh. Ah sina ei teagi, et wana Tolga Mardi minu pääle Riiga kaebama saatsite? Wõlla-roog!

Willem Mägi. Ei tea, onu!

Jüri Sipsoh. Kas seda ka ei tea, et rahwas tühjale maale minema hakkab ja selle jaoks üks Wirumaa kelm neid üles kirjutab? Kas Koidu Tooma juures koosolekul ka ei ole käinud? Kas neile ei ole seda rääkinud, et küla põllud mõisa külge wõetakse? Wasta! wasta mulle, — ehk ma tallan su jalgade all puruks, tänamata loom!

Willem Mägi. Kuula ikka asja enam järele, onu!

Jüri Sipsoh. Kuula! . . . Mis ma weel kuulan?

Willem Mägi. Mina kuulsin, et rahwas tühjale maale minekuks koosolekuid peab ja läksin ka sinna, et neile wäljarändamise wiltsust ära seletada. Mõned, nagu Koidu Toomas ja teised, jääwadgi minu nõusse.

Jüri Sipsoh. Ja paruni kaebtuse-kiri?

Willem Mägi. Kes niisugust asja minu kuuldes räägib? Sa tead ju, kui salalikud talupojad mõisa wastu on.

Jüri Sipsoh. Miks sa mulle waremine sest ei rääkinud? Ma oleks nad kohe taltsaks teinud. Talupojad on sulle armsamad kui mina. Nüüd on wald mässamas. Mitmed peremehed andsiwad kohad käest ära ja mässamine on wallast ka mõisameeste sekka tunginud... Mis kurat nüüd teha?

Willem Mägi. Kõike seda sain ma alles eila kuulda. Tahtsin sulle ka rääkida, aga sa ajasid mind wälja. (Koidu Toomas, Waindpää Juhan, kilter ja Punga Andres tulewad. Mägi hakkab kirjutama).

Seitsmes etendus.

Jüri Sipsoh ja tulijad.

Koidu Toomas. Tere, tere, opmanni-saks!

Jüri Sipsoh. Mis teie hulgate, Jumala päewa wargad? Kas tulite ka oma kohtasid käest ära andma? Olete ka mõned tühjama kubernerid wõi Samaara ja Saratowi seersandid?

Koidu Toomas. Pai opmanni-saks, mis meie tühjalt maalt otsima läheme?... Siin tööd küll ja leiba ka oma jagu. Puha õige... Siin tööd küll.

Jüri Sipsoh. Noh, mis sina, Andres, taga ajad? Kas sul ka juba tiivad seljas?

Punga Andres. Ega mina tea, mis teised paluwad, aga mina tahaksin opmanni-saksaga karjapoisi eksimise pärast kõnelda.

Jüri Sipsoh. Sina mine koju ja saada poisi ema siia. Saad aru?

Punga Andres. (natuke pahaselt). Anu ütles opmanni-saksa palwel käinud ja saatis mind nüüd paluma. Ma tahan siis ka omalt poolt rääkida, et —

Jüri Sipsoh. Saada Anu uuesti siia! Saad aru?... Ta käis siin, aga tühjale maale minek on ka teda suureliseks teinud. Ta oli minu wastu jäme.

Kui ta ennast minu ees alandab, siis tahan talle ja pojale andeks anda. Sa wõid minna! . . .

Punga Andres. (minnes). Ega nende naes-tega iga kord ka nõnda hõlpsasti ei lähe... Eks nad ole ikka tujukad loomad...

Jüri Sipsoh. (iseeneses). See saadana uss on juba ära sisisenud, et teist korra kaapasin. (Koidu Toomas.) Mis sina, Toomas, palud?

Koidu Toomas. Tõin opmanni-saksale natuke wärsket kärjamett ja palun, et Kõrwe koha minu wennale annaksite. (Paneb kompsu laua pääle). Kustas läheb ära tühjale maale.

Jüri Sipsoh. Nüüd on tühje kohtasid küll, ja sa wõid oma wenna siia kauplema saata

Koidu Toomas. Olge terwe, kallis opmanni saks! (Paitab Sipsohi põlwi.)

Wainupää Juhana. Tõin opmanni-saksale wärsket Kala meelehääks ja palun Kalmu koha enesele. (Paneb kompsu laua peale.) Jüri lubas ka tühjale maale minna.

Jüri Sipsoh. Jaa... Ma mõtlen... Muidu sa kohta ei saa, kui kui pead naese wõtma.

Koidu Toomas. Puha õige!... Eks tal see tee jalge all olegi.

Jüri Sipsoh. Sinu tütrega wist? Asjata!... Kuule, Juhana! Wõtä minu, kõõgi Kai ära, siis saad tubli naese!... Ma tahan sind siis ka omalt poolt wiljaseemne ja mõne muu asja poolest aidata. Tule homme minu juurde, siis räägime Pikemalt. Poissmehele ma kohta ei anna.

Kilter. Ole ju mõni aig mõisat teeninu, ehk annab opmanni-saks Laksi kotusse minule. Tõnis tahab ju ka ära minna. Küll ma siis opmanni-saksa meelen pea. Olge nõnda kallis!...

Jüri Sipsoh. Willem!

Wille m M ä g i. (lana juurest üles tõustes. Mis on, onu?

J ü r i S i p s o h. Kustuta Laksi koha nimi mõisa raamatutest maha ja kirjuta Kilteri koht asemele! Sina, kilter, saad Laksi koha omale, aga jääd kiltriiks edasi. Ma tahan nende mässajate nimedgi ära hävitada, nende jäljed walla piiridest pühkida.

Kilter. (opmanni põlwi paitades). Annaks Ju mal, et teie veel kaua meie opmann oles!...

J ü r i S i p s o h. Wõite minna! (Lähewad)

Koidu T o m a s. Puha õige, Olge...

J ü r i S i p s o h. Minge! Kasige! Teie olete mind surmani ära wäsitanud! (Lähewad).

(Eesriie langeb).

Neljas järk.

Opmanni. elutoas. Maja endises. olekus.

Esimene etendus.

J ü r i S i p s o h. (üksi).

Terwelt kakskümmend aastat olen ma siin walit senud, aga niisugust pagana möllu pole veel ette tul nud, nagu nüüd! Enne lennus, kui külade lahutusega algustgi sai teha! Pagan teab, mis nad kõik wälja hauduwad! Ja see pagana poiss! Mina tahan temast täiswerd kodulooma teha, aga tema wahib nagu hunt, metsa poole. Talupojad, need on tal kõik. (Kusma Kadri tuleb kepi najal toetades sisse).

Teine etendus.

K u s m a K a d r i. J ü r i S i p s o h.

K u s m a K a d r i. Tere, tere, opmanni-saks! Tulin jälle teid waatama. Waatama tulin teid kohe... Ei tea, ehk on see wiimane kord...

Jüri Sipsoh. Noh, enne oli sul üksainuke silm, nüüd korraga kolm jalga!

Kusma Kadri. Mis teed ära, kallis opmanni-saks! ükskord käib inimene nelja jalaga, pärast kahe jalaga ja haua kaldal hoopis kolme jalaga. Enne tegi mulle bantworm häda, aga olge terve opmanni-saks, andis natuke rohtu, — ennäe jäi teine sest saadik wagaseks. Just kui notiga löödi teisele pähe. Nüüd möllab jälle wa' mädan'd raibe jookswa puusa sees. Kohe nagu pussiga puurib teine! Ei sa muidu liikuda, ega olla, kui wõta kepp kätte.

Jüri Sipsoh. Wabest ehk aitab see rohi jookswale kah?

Kusma Kadri. Eks ta wana inimese kondid sugu pehmemaks teeks, aga kust minusugune teda saab, — eks ta ole ju kangesti kallis! . . .

Jüri Sipsoh. Ma tahan sulle korra jälle läigitada. (Toob pudeli.) Rүүpa hää suutäis, küll siis jookswa jooksu paneb! Aga ütle, mis häda sul siis on, kui sa weel kord tagasi tuled?

Kusma Kadri. Kes Jumala witsa ette ära teab ütelda. (Joob.) Olge tuhandeks terve, kallis opmanni-saks! Eks saksad ole hääd inimesed, aga näe, mõned jumakartmatad siunawad teisi ja ei taha enam mõisa wäljale tööle tulla. Kus nad ikka pääsewad! (Joob.) Aitüma, kallis saks! Wõtke nüüd pudel ära! Ega teda wõi palju wõtta!

Jüri Sipsoh. Mis uudist seekord siis küla poolt tood?

Kusma Kadri. Keda siis, kallis opmanni-saks! Eks te näe, missugune ma olen, ei saa enam laialt käia, ega palju kuulda. Tühjamaa saadikud tuliwad ka pika ninaga tagasi. Nüüd on kõikidel pill pihus. Kuhu sa nüüd lähed? Kuhu sa hingega lähed? . . Põlgasiwad mõisa tööd . . . Mingu wõi kerjama. Tahawad kohtasid tagasi paluda, aga kes neile annab. Pahandawad

teised maa-katsujate pääle, et need Narwas wõi Petseris paar nädalat ära maganud ja siis tagasi tulnud; ei ole Saamarat wõi Kapkaasi näinudgi. Nüüd petab wäljawahi Tõnu inimesi ikka edasi ja tahab walla rahwa kõik ära wiia. Räägib igal pool, nõnda et suu wahutab

Jüri Sips oh. Sina waletad, Kadri!

Kusma Kadri. Kallis saks! Ega waletada ei tohi, see on ju suur patt, ja päälegi weel sakste ees! . . . Tühjale maale minemisest ei tule midagi wälja. Olgu nüüd weel Aru Anu uhke, et opmanni-saks temaga sõbrustada tahab! . . . Näe, kus rumala taluinimese arud praegu! Nagu opmanni-saksal nooremaid ja ilusamaid sõpru ei oleks, et tahab wana naist. Ja kas opamanni-saks temale wähe hääd teinud on! Poiss laseb loomad mõisa wilja, aga ikka karistamata. Selle hääteo palgaks weel tühjad jutud päälegi.

Jüri Sips oh. Mine ära koju, jookswa hakkab sulle juba pähe jooksuma.

Kusma Kadri. Jah, lähen kohe! Ega tea, kas minu jalad enam siit uksest sisse astuwad. Jumalaga, kallis saksakene! Mul jalg hauas, teine haua ääre pääl. (Mägi tnleb).

Kolmas etendus.

Willem Mägi ja endine.

Willem Mägi. Paruni sõidu hobune on haigeks jäänud. Kutsar palub opmanni waatama tulla.

Jüri Sips oh. Kärwaku! . . . ega mina talle hinge sisse puhuda ei saa. Mõni asi wõi mõis üks hobune!

Willem Mägi. Tõsi ongi, mis meie arwasime. Maakatsujad on sandi sõnumitega tagasi tulnud. Kahju, onu, et sa nende kohad nii ruttu ära andsid.

Jüri Sips oh. Ega sinul muud meeles ei ole! . . . Küllap saad nüüd nutu-kraunid wõi lendwa rabanduse

nagu paruni hobune. Sinul on kahju, et mina kohad teistele andsin! . . . Esimesi mässajaid peab waljusti karistama, et teistele arud pähe tulewad. Teine kasu on see, et peremeeste wabetuse ajal wõime külad täilita ära labutada, põllud mõisa külge wõtta ja nad uute kohtade pääle paigutada. Selles seisawad mõisa kasud . .

W i l e m M ä g i. Nüüd alles mõistan, miks rändajatele tee Riias lahti tehti!

J ü r i S i p s o h. Lähme seda hobuse-raiska waa-
tama! (Teeb köögi ukse lahti.) Kai, tule korista minu tuba
ära! (Lähewad.)

Meijas etendus.

Kai.

K a i ^etuleb käterätik õlal, luud käes, ja loobib pahamee-
lega asju laua pääl ühest kohast teise.) Nüüd, nüüd jah tahab
ta minust lahti saada! Eluotsani lubas mind armastada
ja olla, aga nüüd ajab Kusma Kadri juurde meest
otsima! Noh, kui mina oma suu lahti teen ja laulma
hakkan, siis on ka temal rattad all, nõnda, et enam
teisi petta ei saa. Lase parun kord siia tuleb! (Aru
Anu ja Ats tulewad sisse.)

Wiies etendus.

Aru Anu. Kai. Ats.

A r u A n u. Tere, köögi neitsi! . . . Kas opmanni-
saksa ei olegi kodu?

K a i. Ega opmanni-saks minu käes ei ole. Ta
läks talli juurde; mine jookse talle sinna järele . . .

A r u A n u. Mis tarwis mina opmanni-saksa
järele jooksen? Kes on enne jooksnud, eks sellel ole
tee tutaw.

K a i. Eks sul ole häbi! Omal kaks last järel ja
käid weel meeste järel jooksmas! Mis sa seda opmanni
käid peebutamas, häbemata inimene!

A r u A n u. Tohoh! Noor tüdruk ja kui häbemata suu! Ei ole wale, mis räägitakse . . . kes ise põõsa taga õppinud käima, see otsib teist ka säält.

K a i. Tead küll, et opmann nagu arust ära on, kui sind näeb, ja sina tuled ikka weel mõisa. Häbi lugu, lesk naene!

A r u A n u. Mina tulin käsu järele raske südamega siia ja nüüd pean sinu sõnu weel kuulama! . . . Ära kardada, libeda tee pääle wiidud laps, ega mina sind enam aidata ei wõi!

K a i. Mis ema sina mulle oled, et mind noomima hakkad? Waata kui tõmban sulle mööda silmi! Küll siis tead, kust tee külasse wiib. (Tõstab luua ülesse. Jüri Sipsoh ilmub.)

Kuues etendus.

Jüri Sipsoh. Aru Anu. Ats. Kai.

J ü r i S i p s o h. Nonoh, Kai mis utsinat sa teed? Sinust oleks krimmi sõja ajal hää kindral saanud.

K a i. (Laseb luua maha, toonitades.) Mis siis weel!

A r u A n u. Tere, tere, pai opmanni-saks!

J ü r i S i p s o h. Kuule, Kai! Mine nüüd kohe külasse ja kutsu wana Lutsu Mikkel siia haiget hobust waatama.

K a i (iseneses). Küll ma aru saan, miks mind külasse aetakse! (Läheb ära)

Seitsmes etendus.

A r u A n u. Ats. Jüri Sipsoh.

J ü r i S i p s o h. Noh, Anu, kas nüüd aru saad, et Jumal taewas ja saksad mõisas on? Tühjale maale minek tegi sind upsakaks, et mind enam paluma ei tulnud. Nüüd oled kassaka kaasa toonud. Wars jookseb sulle järele.

A r u A n u (A t s i l e). Anna nüüd opmanni-saks-käele suud ja silita ta põlwi, et sinule su eksimise andeks annaks!

A t s (astub Sipsohi poole). Pai opmanni-saks, see juhtus kogemata! Loomad —

J ü r i S i p s o h. Mine, ära tule minn käsi ja riideid määrima! —

A r u A n u. Äрге tõugake last õnnetuse sisse, kallid opmanni-saks!

J ü r i S i p s o h. Igaüks saab oma teenitud palga.

A t s. Palu, Ema!... Aita paluda!

A r u A n u. Ma palun —

J ü r i S i p s o h. Mis sa veel teise eest palud; ise oled samasugune. Kas ma su küljest tüki ära võtsin, kui wiimati nalja tegime, — et sa seda külas kohe lobisema läksid? Talu inimeste lollus ja liigwagadus kaswab neile juba üle kõrwade. Aga ma tahan näidata, et saks võib ka armuline olla. Sinu poeg on mõisa wastu eksinud, sina ise oled mind teotanud, — aga ma pöoran kõik kahekorra, kui sa mu ettepanekuga. . .

A r u A n u. Seda ma küll ei tee!

J ü r i S i p s o h. Ära kohe jälle perutama hakka! Kuule enne, siis räägi! Nälgas oled sa ise, nälgas sinu lapsed, aga minu tahan teid kõiki aidata.

Paruni õemehele, Ilmeni parunile, noort toa poissi wana abiks tarwis, ja mina olen sinu Antsu selleks soowitanud! Kuule, poiss, tulewal aastal on sul ilusad saapad jalas, ilusam kuub seljas kui minul on, mille ees kuld nõõbid nagu tähed, säravad. Sõidad härraga ühes kutsari juures istudes ehk taga tõlla laua pääl püsti seisest. Noh, kas pole kena? Kas tahad minna?

A t s (waatab ema otsa.) Jah, tahan!

J ü r i S i p s o h. Sooh! Noorem poeg too mõisa kalkuni karja ja ise hakka minu juures pesu pesemas käima.

Aru Anu. Olge terve, kõike hääd soowimast!
Ma wõtaksin kõik teised pakkumised wastu, kui op-
manni-saks omale mõne teise pesunaese kaupleks.

Jüri Sipsoh. Ah, sina ei taha?

Ats. Pai ema, ära lase mind peksta! Miks sa
ei taha pesema tulla? Opmanni-saks on ju nii hää!
(Kai pistab pää ukse wahelt sisse ja wahib salajalt).

Jüri Sipsoh. Säh, siin on kümme rubla sulle
palka ette, kohenda poja watid ära ja too ta mõisa,
et ma teda kohe Ilmenisse saadan. Noh, mis sa siis
weel ootad?

Aru Anu. (nuttes.) Käsi ei tõuse wastu wõtma..

Ats. Pai emakene, wõta wastu; ma kardan, et
nad mind peksawad!

Aru Anu. (wastu wõttes.) Küll on raske süda
raha wastu wõtta! Kai tuleb wihase näoga sisse.)

Kai. Külamehed tahawad jälle jutule!

Jüri Sipsoh. Mine, Anu, homme kõneleme
edasi! (Anu ja Ats lähewad.)

Kaheksas etendus.

Jüri Sipsoh. Kai.

Jüri Sipsoh. Sa ei läinud Lutsule, kuhu
ma sind käskisin.

Kai. Ei!

Jüri Sipsoh. Miks?

Kai. Ei wõinud!

Jüri Sipsoh. Sooh! . . . Ei wõinud! . . .

Kai. Mina ei wõi siis ära minna, kui Aru Anu
siin on. Ma ei wõi seda kannatada! Ei wõi, tehke
minuga, mis teie tahate!

Jüri Sipsoh. Ja mis sa selle pääle ütled,
et ma Anu omale pesunaeseks kauplesin?

Kai. Siis lähen mina minema, kas kohe täna!

Jüri Sipsoh. See on ka minu mõte, aga ega sellega nii ruttu ei ole.

Kai. Siin on nüüd teie lubamised ja töötused! Oh, miks ma neid uskusin! Oh, ma õnnetu, õnnetu inimene! Mis ütleb nüüd ema, mis ütlevad kõik?! (Nutab, pühib silmi.)

Jüri Sipsoh. Sina ei ole mitte õnnetu, vaid õnnelik. Sina lähed, — aga lähed mehele . . .

Kai. Mehele! . . . Eks ma nüüd olnud mehel?! kes mind veel tahab? kõik ilm naerab mind . . . kõik teavad . . . Anugi wiskas mulle wähe aja eest kõik näosse.

Jüri Sipsoh. Jää nüüd rahuliseks! Wainu-pää Juhan wõtab su ära, ja mis sa veel tahad?

Kai (rahulikult.) Tema wõtab mind?!

Jüri Sipsoh. Wõtab! . . . Mina panen tema Kalmu koha pääle peremeheks ja tahan teid igapidi aidata. Mine nüüd kööki ja mõtle järele . . . Kai, sa jääd mulle edaspidigi sõbraks! Lase mehed sisse tulla! (Kai läheb. Sipsoh kõnnib toas. Laksi Tõnis, Kõrwe Kustas ja Kalmu Jüri tulewad sisse.)

Üheksas etendus.

Jüri Sipsoh ja tulijad.

Jüri Sipsoh. Noh, mis teie Wenemaa steppide ja puustuste pürjerid veel tahate? Kas selg sügeleb? Tulite nahatäit kätte saama? Ah, ah, haa! Sellega on ju veel aega . . .

Laksi Tõnis (silitab opmanni põlwi.) Pai opmanni-saks, halastage meie pääle, andke meile meie rumal tegu andeks!

Jüri Sipsoh (jalgu ette poole sirutades.) Alamalt, alamalt!

Laksi Tõnis (opmanni labajalga paitades.) Olge armuline, opmanni-saks!

Jüri Sipsoh. See on hää . . . Waat' see on hää! Saksa auustada . . . saksa auustada . . .

Laksi Tõnis. Meie oleme eluaeg mõisat teeninud ja iga sundija sõna kuulnud, näe nüüd, kudas kelmid wanu inimesi petsiwad!

Jüri Sipsoh. Mis teie siis palute?

Kalmu Jüri. Opmanni-saks lubas meile, kui kohad käest ära andsime, kolmkümmend hoop —

Jüri Sipsoh. Seda peate reedel mõisa tallis kätte saama!

Kalmu Jüri. Nüüd wõtame wõi kuuskümmend hoop, kui aga kohad tagasi saame!

Jüri Sipsoh. Ah, ah, haa! Peksa wõite küll saada, aga kohad on juba teistele antud.

Kalmu Jüri. Wõi juba äragi antud!

Kõrwe Kustas. Kas nendega siis nii ruttu oli?

Laksi Tõnis. Oh meie õnnetumad!

Jüri Sipsoh. Teie tahate nüüd siin kõlkaid süüa, kuna Saamaras nisuwäljad haljendawad; olete nagu Kaananis!

Laksi Tõnis. Pai opmanni-saks, meie oleme hagana leiwa ja mõisa tööga rahul, kui aga kohad tagasi saame!

Jüri Sipsoh. Saamaras on parem kui paradsiis. Miks teie saksa põlwe põlgate?

Laksi Tõnis. Kui säääl ka tuhat korda parem oleks, aga meie palume ikka, et opmanni-saks kohad tagasi annaks! (Paitab opmanni jalgu.)

Jüri Sipsoh. Saamaras elate lihapottide ja küüslaukude juures, nagu Israel Egiptuses. Mina olen siinsed kohad teistele andnud, ja saks ei waleta.

Kõrwe Kustas. Mis me, mehed, siin asjata maarume ja endid narrida laseme! Ennem wõiwad wanad mõisa müürid pehmeks minna, kui opmanni süda. Ma ütlesin teile, et meie mõisasse tulek asjata on. Pole meid enne kuulnud, siis kuuldakse nüüd!

Jüri Sipsoh. Sooh! Kas tahate jälle mässama hakata? Küll ma teid õpetan!

Laksi Tõnis. Mis meie nüüd mässame wõi ei! Mina olen wana mees, mitmes ahjus juba küpsenud. Aga ärge pange pahaks opmanni-saks, kui ma teile suu sisse ütlen: Meid ajate teie minema, aga ehk saate isegi seda kibedust ükskord tunda. Koeri peetakse seni, kui nad pureda jaksawad, ja teie hammas on ka juba warsti nüri.

Jüri Sipsoh. Kuidas sa häbemata julged minuga rääkida? Wälja, mässajad! . . . Wälja!

Kõrwe Kustas. Teie olete meie liha ja weri.. Meie were ja waewaga olete ennast nuumanud, aga ükskord põgenete paruni eest, nagu nuumatud kukk kulli eest. Pange tähele! Meie saame wahest weel näha, kui teile tiiwad selga kaswawad!

Jüri Sipsoh. Koristage endid wälja, mässajad! Wõi mind ähwardama! Wälja minu walla rajadest! Küla kerjuseid wõib teist saada, aga mitte peremebi!

Laksi Tõnis (minnes.) Nüüd peame küll oma kodumaa põrmu igawesti Jumalaga jätma! (Lähewad. Tuisu Tõnu ja Raba Rein tulewad sisse.)

Kümnes etendus.

Jüri Sipsoh. Tuisu Tõnu. Raba Rein.

Jüri Sipsoh. Soo, soo, sooh! Teid ma just weel ootasin! . . . Mässusalga päälikud. Mis teie siis palute?

Tuisu Tõnu. Tulin paluma, et opmanni-saks mind wäljawahiks edasi jätaks.

Jüri Sipsoh. Sooh! . . . Ja sina, Rein?

Raba Rein. Ka mina jääksin rehepapiks edasi, kui opmanni-saks nõnda armuline oleks. Meie tühjale maale minek jääb katki.

Jüri Sipsoh. Sooh! Kust sa siis nüüd terve koti said? . . . Ma tahan teile näidata, teie walla ja mõisa mässama panejad! (Otsib nurgast.) Kus see kepp on? (Läheb teisest toast keppi tooma.)

Üksteistkümnes eteudus.

Raba Rein. •Tuisu Tõnu.

Tuisu Tõnu (tõmbab ruttu opmanni laua sahtli sahti.) Rahakott! . . . Küll on aga paks; nagu nuumatud kesik!

Raba Rein (tasa.) Pista põue, Tõnu! Opmann räägib alati, et pattu ei ole. Ega mõisast warastada patt ole!

Tuisu Tõnu (rahakotti põue pannes.) Eks meie ole iga mees seda kesikut nuumanud. (waatab sahtlisse.) Hõbe tubakatoos!

Raba Rein. Anna siia! . . . Opmann kiidab, et ta kewadel rohkem kuradisi wagudesse külwab, kui seemet; nüüd wõib ta arwata, et uutse kuradid rahakoti ja tubakatoosi ära wiisiwad.

(Jääwad jälle alandlikult ukse ligi seisma. Sipsoh tulebgi juba kepiga.)

Kaksteistkümnes etendus.

Jüri Sipsoh. Raba Rein. Tuisu Tõnu.

Jüri Sipsoh. Siin on teie arm, kuradi jook-sikud. Wälja! Wälja! (Lööb Reinu.)

Raba Rein. Opmann, kurat, ära löö!

Jüri Sipsoh. Wälja! (Tahab Tõnut lüüa, aga see haarab kepest kinni.)

Tuisu Tõnu. Ära löö! Iga hoop, mis sa meile annad, tuleb sulle tagasi, kui sind mõisast wälja aetakse ja sa samasugune ori oled, nagu meie nüüd!

Jüri Sipsoh (keppi ära kiskudes.) Appi! Willem, kirjutaja, appi, appi! Mässajad kipuwad kallale!

Tuisu Tõnu. Ei kipu keegi, aga ennast ka enam lüüa ei lase! Rein, katsu toast wälja! (Rein läheb.)

Jüri Sipsoh. Saadanad! Kuradid! Ma lasen teid igawesti raudadesse needa!

Tuisu Tõnu. Hilja, opmanni-saks, hilja! Teie silmad meid enam ei näe. Kubernaatri passid on meil taskus. Nüüd lähen ja wiin terve walla minema! (Lükkab opmanni keppipidi eemale ja läheb.)

Jüri Sipsoh (üksi.) Äh, äh, äh! Nüüd on põrgu otsapidi ümber kukkunud! Juba need kuradid kipuwad mu enese kallale. Ma tahan neile näidata! (Lööb kepiga wastu pörandat, ajab toolid ümber.) Soldatid, terve polk soldatid on tarwis!

(Willem Mägi tuleb).

Kolmasteistkümnes etendus.

Jüri Sipsoh. Willem Mägi.

Willem Mägi. Mis siin on, onu?

Jüri Sipsoh. Mis kurat sa weel küsid? Istu maha ja kirjuta Riiga parunile, et soldatid on tarwis. Mõis ja wald on mässamas. Rehepapp ja wäljawaht kippusiwad ju mu kallale.

Willem Mägi. Siin on teile kiri Riiaast paruni käest.

Jüri Sipsoh. Mis kurat tema jälle tahab? Wist on ta mõni tuhat rubla kaartidega läbi löönud ja tahab nüüd jälle raha saada. Kust kurat mina teda wõtan? Wiljawoor on alles saatmata, wald waene ja kõik on mässamas! . . . Anna kiri siia! (Wõtab lahti ja loeb). Oh teie püsti saadanad?!

Willem Mägi. Mis on, onu?

Jüri Sips oh. Nad pörgupõhilauad on tõesti paruni juures minu pääle kaebamas käinud,

Willem Mägi. Mis nad siis kaebawad?

Jüri Sips oh. (loeb edasi). Kus kurat peaks see salauss olema, kes parunile kõik ette paneb? Ka seegi on teada, et nad mässamas on... Sooh! Mina olla pehme ja hooletu, kes rahwast ei oskawat taltsutada, — olla oma auu töörahwa ees kaotanud. (Loeb weel edasi, kiri kukub maha). Kurat! mina olen lahti!... Mina olen lahti ja pean juba warsti wälja kolima! Oh!

Willem Mägi. Kas tõesti, onu?

Jüri Sips oh. Meie peame öösel kord ära põgenema, et nad äraneetud kuradid seda ei näeks, kui ma lähen. Mina olen siit lahti, kus kakskümmend aastat kui würost olen walitsenud! Mu pää läheb segi, tarwis tubakat tõmmata. Too, Willem, wiina pudel siia! Ole sakstele truu... (Willem läheb kapi juurde, Sips oh ise tõmbab laua sahtli lahti). Oeh, minu rahakott ja tubakatoos! Warastatud, Willem, warastatud! Rööwitud, riisutud! Oeh!

Willem Mägi. Mis jutt see on, onu? Teie olete nagu segane, onu!

Jüri Sips oh. Minu kogutud tuhanded!... Läänud!... Warastatud! Tõnu ja Rein... Jumalakartmatad... ehk aga nemad! Kus müts? Willem, ule läheme neid taga ajama! Oeh, oh, oeh! Minu kogutud wara! (Lähewad).

(Eesriie langeb).

Wiies järk.

(Metsa all rändajate puuoksadest onnid ja telgid. Ühe onni ees kiigutab Tuisu Leenu linaga ridwa otsas oma last. Tuisu Tõnu on onnis pikkali nii, et ta waatajatele ära paistab. Eemal seisawad rändajate perekonnad, kus mehed telkide kallal kohendawad.)

Esimene etendus.

Aru Anu. Ats. Kusti. Tuisu Leenu. Kõrwe Kustas.
Kalmu Jüri.

T u i s u L e e n u (last kiigutades laulab). Ää, ää, äia,

Lase kiigu käia!

Tule ämma, tule äia,

Tooge lapsele saia!

Tooge saiad sarwilised,

Kakud kahe karwulised!

Ää, ää, äia,

Lase kiigu käia! —

A t s (ema juurde tulles). Ema, pai emakene, kulla pai emakene, anna mulle leiba, mu kõht on kangesti tühi!

K u s t i (emale). Pai emakene, anna mulle süüa! Puhu mu jalgu, lausu nende pääle, et nad ei walutaks. Nad on kõik ära lõhkenud.

T u i s u L e e n u. Keela oma lapsi, et nad nõnda ei käratse! Aratawad oma kisaga minu pisikese üles.

A r u A n u, Mis ma neid enam mõistan keelata ehk keelamata. Sinul hää kõnelda,

A t s. Ma tahan süüa!

K u s t i. Ai, ai, ema, jalad walutawad!

A r u A n u. Kallid lapsed, mul ei ole teile midagi anda. Ära nuta Kusti! Küll ma teen sulle puukoorest wiisud jalga.

K u s t i. Nad ju walutawad!...

Aru Anu. Tule siia, ma lausun neid! Istu siia künka otsa maha! (Puhub jalgade pääle).

Harakule haiget,
Waresele walu,
Musta linnule muu tōbi:
Lendwa tiiba, jookswa jalga.
Tōbi tulgu, teine mingi,
Kolmas kukile karaku!
Meie Kusti jalg saagu terweks!

(Mehed lõpetawad telgi töö ja tulewad naeste-laste ligemale)
Kõrwe Kustas (waatab lõõwi). Tõnu magab lõõwi all maas, nagu wana härg . . ., Tõuse üles wana — Kalmu Jüri. Ei tea, mis temal wiga on magada?

Tuisu Leenu. Mis te sest Tõnust tahate? Eks igäühel ole oma häda. Laps ei lasknud öö otsa nahka silma pääle langeda. Laske ta nüüd magab!

Kalmu Jüri. Me oleme kõige õnnetumad inimesed taewa all! Häda oli meil kodumaal, häda ka siin!

Aru Anu. Miks te wõtsite Wirumaa hulguse ja Wäljawahi Tõnu ässitamist kuulda!

Tuisu Leenu. Pea sina ka oma lõuad! Kõik ikka Tõnu seljas! Nüüd olete kõik targad, Tõnu üksi süüdlane.

Kõrwe Kustas. Tema, jah, tema on kõige selle kurjuse juur!

Kalmu jüri. Tea! kuhu wana Tolga Mart jäi? Ta läks maad katsuma, aga ei tulnud enam tagasi. Meie oleksime seekord pidanud ikka tema sõna ja kirjutaja-saksa nõuu kuulda wõtma, kes meid kodumaa ligidale soowitasiwad wälja rännata.

Tuisu Leenu. See oli jah teie ärapäästja!
Kõrwe Kustas. Kes teab, kus mätta all, wõi künka pääl Mardi luud kõdunewad.

A r u A n u. Kas ei oleks meie wõinud ennem kalmukünka all magada, nagu õnnis Laksiisa Alatskiwi surnuaial, kui siin nüüd waewleda ja kaebada. Temal on juba hingemaa käes, mida meie ilma tagast otsima tulime.

K a l m u J ü r i. Jah! Koha äraandmise mured wiisiwad selle kallimeelse naabri enneaegu hauda.

A t s. Ema, süüa! . . .

K u s t i. Kõht on tühi, ema! . . . Kusti on ikka hää laps, Kusti loeb kohe „kas on linnukesel muret“!

A r u A n u. Kallid kasuwennad, mis te weel muud mõtlete! Eks meil ole ammu aeg kodumaale minema hakata! Kas wähe oleme ühest kohast teisi hulkunud? Kus oleks parem, kui kodumaal!

T u i s u L e e n u. Kes sind säälggi ootab?

A r u A n u. Kes säääl küll ootab, aga niipalju on parem, et mu lapsed ometi süüa saaksiwad. Saadaksin siingi nad kerjama, aga kes saab siinse rahwa seas aru, mis nad tahawad! Oskawad küll laulusalmisid pääst, aga mis see siin aitab! (Raba Rein tuleb).

Teine etendus.

Raba Rein. Endised.

R a b a R e i n. Mis nüüd hüwaks nõuuks üle jääb?

K õ r w e K u s t a s. Teine petis koer jälle! Mu süda on nende pääle nii täis, et ma ei tea, mis teeksin! Teie, Rein ja Tõnu, olete need, kes meid ilmaasjata mööda ilma hulkuma ajasite!

R a b a R e i n. Meie ajasime! . . . Mis paradis teil säääl oli? Kohad ja ametid andsime käest ära, no kuhu siis hingega ikka oleksime läinud?

K a l m u J ü r i Tõsi küll ka, aga oleks rahwas kodumaal kõik ühte heitnud, oleks elu tõesti paranenud.

R a b a R e i n Eks te pannud nad ühe mütsi alla !

A t s. Ema, ema, miks sa mulle ometi süüa ei anna ?

A r u A n u. Halastage minu õnnetumate laste pääle ! Silmanähes surewad nälga ! Oh ma õnnetu, õnnetu ema ! . . . Sina suur Jumal küll ! . . . (Hakkab nutma).

K u s t i. Jalad walutawad, ai, ai, ai !

T u i s u L e e n u. Säh, Anu, mõned kopikad, osta, lastele pastlad jalga ! Siin on kanikas leiba, anna neile, et nad enam ei karju. (Lapsed hakkawad Anu käest kinni).

A r u A n u. Ole tuhandeks tərwe ! Jumal õn-nistagu sind ja Tõnut ka ! (Murrab lastele leiba, mida need ahnelt sööma hakkawad). Minge nüüd ära lööwi alla ! (Lap-sed täidawad käsku).

T u i s u L e n u. Tõnu tahtis kõigile hääd teha, wõi temagi teadis, et elu siin niisugune halb on ja lubatud kroonu abiraha ka tulemata jääb.

K õ r w e K u s t a s. Mis sa niisuguse koera eest seisad ! Lubatud kroonu abiraha pistis ta Wirumaa petisega oma tuksi. Wa' Rein on ka üks nende kel-gumees.

R a b a R e i n. Mis sa mögad ? Mina nende kelgumees ! (Läheb ära).

Kolmas etendus.

Endised ilma Reinuta.

K a l m u J ü r i. Kes need säält mööda teed siia poole tulewad ? (Kõik panewad käed silmade kohta warjuks ju waatawad).

A r u A n u. Neil on päriselt maarahwa riided seljas ; kohe nagu kodumaa inimesed ! Küllap ehk meie wallarahwas tuleb meile weel järele !

K a l m u J ü r i. No, kes ometi nõnda rumal peaks olema, nagu meie olime ?

Kõrwe Kustas. Ära ütle ühtigi! . . . Waata, see on ju koidu Toomas oma Madli ja Annega!

Tuisu Leenu. Mis hullu juttu sina ajad?

Kõrwe Kustas. No waata ise, eks see ole tema lauk mära, kes säält tuleb?

Tuisu Leenu. Oh Jumal küll, mis nemad siit otsima tulewad!

Kõrwe Kustas. Wainupää Juhan, opmanni sohinaese mees, ja kilter ka weel! . . . Kes tont neid kõiki säält tnlema ajas? (Tulijad liginewad teistele. Wainupää Juhani ja kiltri naene ei tule nähtawale).

Neljas etendus.

Endised ja tulijad.

Koidu Toomas Madli ja Annega. Wainupää Juhan.
Kilter. Endised.

Tuisu Leenu. Tõesti, minu wanemad! (Jookseb wastu). Tere isa, tere ema, tere Anna!

Koidu Toomas. Tere-tere, ristiwennad!

Aru Anu. Oh sa püha ristikene! Mis teie ometi siit otsima tulite?

Wainupää Juhan. Mis otsima? . . . Miks ei tule, kui kutsutakse?

Kilter Kurat! . . . Minul oli õkwa kapsta pää otsan . . .

Kõrwe Kustas Kuida elatakse kodumaal? Kuida säääl nüüd kõik on? Meie katusime siin küll mitmes kohas eluaset soetada, aga ei ühtigi! . . . Nüüd oleme otsaga siin, et siit kas wõi kodumaale tagasi rännata.

Tuisu Leenu. Miks teie ka oma koha ära andsite ja hulkuma tulite?

Kilter. Meid om tüssatu ja selleläbi oleme endid nüüd tüssanu! Kurat wõtaks küll! . . .

Wainupää Juhan. Mind weel kõige rohkem!

Kilter. Oli aga see tükk, mis meile mängiti! . . .

Koidu Toomas. Mis teil on, mehed? Leenu, tütar! . . . Ma ei saa aru teist! Mis te räägite? Puhha õige, ma ei saa aru!

Madli. Kus Tõnu on, ja kus see würsti mõis on, mida teie olete ostnud?

Tuisu Leenu. Würsti mõis? . . . Mis würsti mõisat ta nõuab? . . .

Koidu Anna. Mina aiman nüüd alles asjalugu. Tõnu on meid ninapidi wedanud.

Wainupää Juhann. Küll on kurat! Mina wast hakkasin koha pääle.

Kilter. Ja mina kuradi loll usksi teda!

Madli. Kus ta hundi-sööt ise on? Wõllaroog! . .

Koidu Toomas. Oh mina õnnetu mees! Puhha õige . . . õnnetu, mis õnnetu! Oh, mis ma nüüd pääle hakkam? . . . Mina pidin niisugust koera uskuma! (Wiskab mütsi maha). Kus oliwad minu arud? Kurat, kus oli minu mõistus? (Wõtab kärwust kinni). Kus oliwad ka Madli arud? Puhha õige! puhha õige! Kõik on otsas! Oeh! (Istub künka otsa maha ja hoiab pääd kätega kinni).

Tuisu Leenu. Isa, ema, mis teil ometi on?

Anna. Kas sina ei teagi weel? (Läheb ära).

Kalmu Jüri. Mis sul, Toomas, õieti on? Kas lähed hulluks wõi?

Kilter. Niisugutse asja perast ei peaks inimene weel hulluks minema!

Wainupää Juhann. Mina olin niisama kerge arudega, kui kõik teisedgi . . .

Kalmu Jüri. No seletage ometi, mis teil on?

Koidu Toomas. Mis sääl weel küsida on! Mina olen oma wäimehe läbi õnnetuse sisse lükatud. Tema saatis mulle Wirumaa saadikuga, kes sääl hingesid kirjutamas käis, terwisid ja laskis ütelda, et teie käsi tuhat korda parem käia, kui kodumaal. Tõnu olla

wana sõjakassa ühe mäe seest üles leidnud ja sellega suure würsti mõisa ostnud.

Kõrwe Kustas. Tohoo pime! Waata, kus kelm on.

Tuisu Leenu. Kas pole hull!...

Koidu Toomas. Ta palus mind kõiki endisi pahandusi unustada, koha käest ära anda ja tema juurde elama tulla.

Aru Anu. Kas see kõik tõsi on?...

Tuisu Leenu. Minule pole sellest sõnagi rääkinud. See ei wõi, ei wõi tõsi olla.

Kilter. Mind kuts ta kiltris ja lubas suurema palka anda kui kodumaal opmannidele antas.

Aru Anu. Mis nad kõik ometi räägiwad! Nagu muinasjutud kohe....

Kalmu Jüri. Teie uskusite seda ja tulite ära?!

Kõrwe Kustas. Ja Toomas ka?..

Koidu Toomas. Miks ma ei pidanud siis uskuma? Ta saatis mulle selle Wiruwennaga wiiskümmend rubla teeraha. Nii suurt raha pole meie keegi korraga näinud. Ta käskis mind majakraami kas wõi poole hinnaga ära müüa, et aga rutem tulema saaks. Ja nüüd!... Puha õige, nüüd on kõik hilja! Kõik otsas.

Kilter. Tuline saatan!

Kõrwe Kustas. Kust kurat Tõnu selle raha wõttis, mis ta sedawiisi loobib?

Koidu Toomas. Wirumaa saadikul oli ka hää nuustakas raha. Puha õige... Raha näe on.

Madli. Eks tema õelus wist olnudgi opmani rahawaras, nagu räägiti!

Tuisu Leenu, Tule sulle Jumal appi! Mis patu juttu sa nüüd räägid? Tõnu rahawaras!...

Kalmu Jüri. Kes koera teab?... Ja eks meie tema kihutamise pärast kõik jooksus olegi.

Kõrwe Kustas. Mul oli ka oma väike elamine, aga nüüd on kõik mokas Tuline saatan!

Koidu Toomas. Puha õige . . . Teie tulite veel häda pärast, aga mind pettis ta leiwa otsast tulema!

Kõrwe Kustas. Uskuge, mehed, ehk ei, aga meie kroonu abiraha on tema ja Wirumaa kelmi tuksus! Ütlesiwad küll, et ei ole saanud, aga kes neid koeri teab uskuda?

Tuisu Leenn. Jälle uus süü! . . . Mis teie veel teate?

Koidu Toomas. Puha õige! Söödikud, petised! . . . Ma ei wõi teda kurjawaimu enam nähagi! (Läheb ära eemale).

Wiies etendus.

Endised.

Kõrwe Kustas. Niisugune oleks tarwis üles puua! Mis ta kõik meiega on teinud!

Kilter. Mis muud mõistad seantse kuradiga tetta?

Madli. Ime, et kaarnad ta silmi wälja ei noki? Kus ta hundi sööt nüüd ise on?

Kalmu Jüri. Näe, sääal onnis magab teine, nagu karu pesas.

Kõrwe Kustas. Poome Tõnu siia puuoksa üles ja hakkame siis kodumaale tagasi minema!

Aru Anu. Küll oleks see hää, kui me kodumaale tagasi läheksime!

Kõrwe Kustas. Jah, tooge ohelik! Mina tahan ise mees olla, kes ta ülesse poob. Mis ta saadan meid pettis!

Aru Anu. Kallid ristiwennad, mis teie niisugust juttu räägite! Ärge pattu oma hinge pääle tehke!

Kõrwe Kustas. Tooge aga ohelik! Wõtame ta pesast kinni.

Aru Anu. (Meeste wahela jookstes). Eks teil häbi peaks olema! Eks te mõtle oma hinge pääle!

Kalmu Jüri. Miks ta meid pettis?

Wainupää Juhani. Seda on ta ära teeninud!

Tuisu Leenu. Ega see tema süü ole, et sa opmanni sohinaese ära korjasid ja nüüd kahetsed.

Wainupää Juhani. Wait, mis sina säuksud! Oksa tõmbame Tõnu, muud midagi!

Kilter. Mina olen kohe walmis, asume aga manu!

Madli. Ega raibet puua maksa, aga andke talle hää nahatäis, et õige mäletab!

Kõrwe Kustas. Üles poome!...

Tuisu Leenu. (Onni suu ette jookstes, kuhu ühed juba ohelikuga liginewad). Tõnu, Tõnu, tõuse üles! Mehed tahawad sind üles puua!

Tuisu Tõnu. (sirutab ennast onnis). Leenu, oled sa rumal wõi!

Tuisu Leenu. Päris tõsi! Isa, ema, Anna, Wainupää Juhani ja kiltri oled sa ka siia meelitanud... Kõik on wihased. Tõuse üles ja jookse metsa! (Tõnu ronib wälja).

Kuues etendus.

Tõnu ja endised.

Tuisu Tõnu (haigutades). Eks ma näe, kus need poojad on?

Kõrwe Kustas (kindlalt). Oksa tõmbame su, muud midagi!

Aru Anu (segab wahela). Mis te jampsite? Minge minema!

Madli. Naha pääle andke!

Kõrwe Kustas. Keda sa petsid, keda sa meelitasid tühjale maale? Asutajate abiraha sööja! (Kilter, Wainupää Juhani, Kõrwe Kustas ja Kalmu Jüri hakkavad Tõnust kinni. Rein tuleb eemalt jookstes).

Seitsmes etendus.

Rein. Endised.

Raba Rein. (jookseb juurde ja tõrjub teisi eemale). Ega teie hulluks ole läinud, et inimest tappa tahate!

Kõrwe Kustas. Reinule ka ohelik kaela! Ühesugused kelmid mõlemad! (Rein põgeneb eemale.)

Aru Anu. Andke Tõnule andeks! Temal on veel mõni rubla raha; ehk aitab meid näljasurmast pääseda ja kodumaale minna.

Tuisu Tõnu (raputab ennast lahti). No—noh! Kui arwate, et teie ühine jõud mind wõidab, siis katsume! Kes veel ühe sammu mulle ligemale julgeb astuda, selle tallan nagu kärbse puruks! Ma peksan teid kuradid naha seest wälja ja müün teie täitanud nahad tatarlastele! Tulge ligemale! (Sülitab pihku.) Tulge! . . .

Wainupää Juhani. Kas meie teda kardame? Kas meie mehed ei olegi?

Tuisu Tõnu. Aa! opmanni sohinaese korjaja ja Kalmu koha kuuepäewa peremees ka siin! Miks sa Kaie wankrite juurde jätsid, oleks sulle ka abiks olnud. Siin on veel teisigi tutwaid. Tere ka ämmaeit! Tulite korraks wäimeespoega waatama?

Tuisu Leenu. Tõnu, mis su arus on?

Madli. Oh sa puusärgi nael! (Hakkab põllega silmi pühkima.)

Tuisu Tõnu. Räästad tilguwad, wist läheb suläle! Kes sääl on? . . . A! See on ju Wainupää Juhani esimene noorik! Kuida lugu Kusma Kadri konksuga läks? (Anna läheb eemale.)

Kõrwe Kustas. Kauga me laseme teda veel haukuda!

Kilter. Teist ei ole mehi . . . Mia ole kohe edimene.

Tuisu Tõnu. Seda minagi arwan. Wist kodumaal ei saannud sa küll veel meie selgasid mõõta, et jooksid meile veel siia järele! Tule puutu, siis ma jagan hoobid, mis sa mulle kodumaal selga ladusid, kasudega tagasi!

Kilter. Asume manu! . . . Asume manu! Kas ta lõwwa jääwe kõrd wakka.

Tuisu Tõnu. Teie tabate mind, Kustas ja Jüri, üles puua! . . . Pooge need äraandjad säääl üles! Kas ei olnud meil nõuu peetud, et kõige wallaga pidime ära tulema, et selwiisil mõisat keelata meie külasid laiali ajamast. Mis tegiwad Koidu Toomas, kilter, hoopis wõõras mees, mulk, ja Wainupää Juhan? Mis tegid need mehed? Roomasiwad nagu ussid salajalt ja wõtsiwad teie kohad veel enne ära, kui teie ümbergi saite waadata. Opmannil oli kohtasid oma sohinaeste wastu wabetada. Üks nende korjaja tahab nüüd mind üles pooma hakata, ja teie olete temaga veel nõuus! Wiska, Kustas, ohelik käest ära ja rõõmusta ühes minuga, et äraandjatele ja roomajatele oleme kätte tasunud! See ongi meie wanne ja õnnetus, et meil nii palju roomajaid ja sülelakkujaid asub.

Kilter. Kuulete, mis nüüd veel kõneleb!

Kõrwe Kustas. Eks säääl ka oma jagu õigust olegi! (Koidu Toomas tuleb sekka.)

Kaheksas etendus.

Koidu Toomas. Endised.

Koidu Toomas (tuleb teiste juurde.) No, seda ei oleks ma, Tõnu, sinust uskunud!

Tuisu Tõnu. Kas ma seda sinust uskusin, mis sa minule tegid? Sa wõtsid mind omale wäimeheks ja lubasid Koidu Koha minule anda, aga pärast wiskasid mind wälja ja panid mind mõisa selle imuka taguda. (Näitab kiltrit.) Sina äestasid mind puuäkkega, aga mina tõmbasin sind raudäkkega üle. Nüüd oleme tasa — nüüd oleme; ühesugused kerjajad mõlemad! Sina pidasid mind poisikeseks. Ma olen mees ja mõistan mehe wiisil kätte maksta!

Koidu Toomas. Oi, oi, Tõnu! Tõnu! — —

Madli. See on lastekaswatamise palk ja häätegu! (Nutab.)

Kalmu Jüri. Waadake, kes säält tuleb?

Kõrwe Kustas. Pagana pihta, see on ju Tolga Mart! (Wiskab oheliku maha.)

Koidu Toomas. Puhha õige! . . . kokku saawad ikka maapäalsed, aga mitte maaalused!

Aru Anu. Oh sa püha ristikene! Tema veel ikka elab!

Kalmu Jüri. Küll on aga mees kõhnaks jäänud! (Mart tuleb)

Üheksas etendus.

Tolga Mart. Endised.

Tolga Mart. Tere ka, armsad ristiwennad! Leidsin teid ometi kord üles.

Kalmu Jüri. Meie arwasime, et sa ju ammu surnud oled.

Tolga Mart. Mis sa teed ära! . . . Surm ei taha mind . . . Wist ei ole minu wiletsuse-mõõt veel täis. Istub maha ja kuiwatab mütsist wõetud rätikuga highi otsa eest.)

Koidu Toomas. Näe, wend, kus üksteist veel leiame!

Madli. Kes seda enne oleks uskunud?

Tolga Mart. Koidu peregi siin! . . . Teie pidite ju kodumaale jääma?

Koidu Toomas. Puhha õige, saime praegu siia ja hoopis pettuse teel.

Tolga Mart. Noh, kõnele siis, kas elu kodumaal päale opmanni lahtisaamist sugugi paremaks läks?

Koidu Toomas. Ära küsi, wend! Orjust lisati weel juurde. Külade häwitamisega hakati tõsiselt päale, ja see oma jagu aitasgi, et nõnda lennus oleme. Meie oodatud hää parun asus mõisasse elama ja sellepärast on sundijad poole kurjemad.

Kõrwe Kustas. Meie peame praegu nõuu, et kodumaale tagasi minema hakata.

Aru Anu. Aita sinagi, Tolga-isa, nõuu anda, et kodumaale hakkaksiwad minema.

Tuisu Tõnu. Wist on orjaikke armid ja juhtade wermid teie pihtade päält juba kadunud, et jälle sinna wangikotta tahate tormata! . . . Kelle selg just kiheleb, see lasku ennast sügada, eks kilter ole ju siin!

Kilter. Mis sa, murdja, pured minu! (Läheb.)

Madli. Mis sul wiga haukuda? Wõõraste raha küll.

Tuisu Tõnu. Eks see ole kõik Koidu pere-tütred kaasawara . . .

Wainupää Juhana. Lähme koju tagasi, enne kui seegi natukene, mis meil weel järel on, otsa lõpeb! Tõnu lori ei maksa kuulata!

Tuisu Tõnu (pilkawalt). Tõnu tarwis enne üles puua.

Kalmu Jüri. Haugud sa weel säääl, wana petiskoer!

Tolga Mart. Meie ei tohi koduminemise päale mõteldagi!

Aru Anu. Ära räägi nõnda, kallid Tolga-isa! Minu lapsed surewad nälga, kui meie warsti ei lähe!

Tuisu Tõnu. Kapkaasi ehk Krimmi lähme mitte aga enam kodumaale sakste närida

Madli. Sina ei tohigi enam kodumaale minna! Kus opmanni —

Tuisu Tõnu. Wait! Suu pea!

Koidu Toomas. Puha õige! Mis sa nüüd tühja külanaeste lori kardad.

Wainupää Juhana. Lähme aga kodumaale tagasi!

Tolga Mart. Mina olen palju maad läbi käinud, aga niisugust nurka ei ole ma leidnud, kus nõnda inimestega ümber käiakse kui meie kodumaal, — kus terwel eluajal ülematelt ühtegi lahket sõna ei kuule. Sind sõimatakse mõisas, mõisa väljal, kohtus ja oma kodus, ja isegi pühapäewal kirikus. Koera pääd silitatakse, aga meie näljaseid lapsi tõrjutakse jalaga eemale! Elukibedus sumbutab koduma-armastuse wiimase kibemegi ära. Ja tõtt öelda, meil kodumaad ei olnudgi... Meie olime sääl nagu wõõrad wõõra wõimu all!

Kõrwe Kustas. Kuhu meie peame siis elawa hingega minema.

Kalmu Jüri. Kellel jõudu on wõib wäljarännata, aga waesed inimesed sattuwad rändamisega nagu ojast hallikasse. Eks meiegi oleks wõinud mitmes kohas asuda, aga mis sa teed ära, hammas ei hakka. Nüüd kodumaal wana ikke jälle turjale siduda laskma.

Kõrwe Kustas. Meie õnnetuse põhjus oli see, et ilma mõtlemata tundmata maale rändasime ja nüüd koju tagasi peame pöörama.

Tolga Mart. Wennad, kodumaale, sinna orja kotta ei tohi meie ialgi tagasi minna! Ma olen oma reisides kohtasid leidnud, kus elada wõib, aga niisugust tusedust ja tööjõudu ei ole ma näinud kui see mis meie rahwa soontes peidub, ja seda ei tohi meie wõõraste kasuks kulutada, waid oma järeltulejatele, kui siis see wõõral maal sünnib. Usaldage mind! Mind on warsti

lahtine haud ootamas. Ma ei otsi enesele kasu, mu elu on wiletsustes ja waludes mööda saadetud, aga ma olen ühe salgakese inimesi leidnud, kes kodumaa piina kojast sellel ajal, kui keegi walla piiridest lubata üle astuda ei tohtinud, ära on põgenenud ja siin haljale oksale jõudnud. Tulge minule järele! Sää! on maad ja oma werewendade esimest abi leida.

Kõrwe Kustas. Nüüd tõmbame ohelikuga oma nälginud kõhu kokku ja astume Mardile järele, kes meie käest maa kuulamiseks kopikatgi ei ole nõudnud, kuna Tuisu Tõnu ja Wirumaa kelm wiimsed kopikad meie käest wälja imesiwad.

Koitudu Toomas. Puha õige!

(Anna tuleb juurde.)

Kümnes etendus.

Anna. Endised.

Madli. Sina, Toomas pead meid kodumaale tagasi wiima!

Anna. Isa, ole hää ja wii mind koju tagasi.

Tuisu Tõnu. Sõitke, kes teid keelab. Anna wõib Kusma-Kadri ameti omale pärida, kui see kõrwad pää alla paneb.

Ats (tuleb ema juurde.) Ema, kõht on jälle tühi!

Kusti (tules.) Pai emakene, palu jälle külade käest Kustile leiba, kõht on tühi ja jalad walutawad. Emakene, Kusti sureb warsti ära.

Aru Anu (langeb teiste ette põlwili.) Kallid inimesed, halastage minu õnnetumate laste pääle ja wiigend kodumaale tagasi! Ma suren warsti selle südame walu ja waewa kätte, mis laste nälja pärast mind alati sööb. Oh, kui teie mu südant näeksite! Mul ei ole enam muud sõna, ei muud mõtet, kui — kodumaale, kodumaale.

Tolga Mart. Armas kasuõde, ära tee meie meelt haledaks. Tundmused on meil sinuga ühesugused, aga mõistus ütleb: Kes kodumaalt on sunnitud lahkuma, need asutagu enesele uus kodumaa.

(Eesriie langeb.)

Lõpp.

S 9263

Hind 45 kop.

